FRIEDRICH NIETZSCHE

DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR

ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR-1

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 3408

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE
DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR
ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR - 1

ÖZGÜN ADI
DAVID STRAUSS, DER BEKENNER UND DER SCHRIFTSTELLER
UNZEITGEMÄSSE BETRACHTUNGEN - 1

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
MUSTAFA TÜZEL

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
GÜLÇİN SESİL SAR

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, EKİM 2015, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-583-3 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-584-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CCLXI

FRIEDRICH NIETZSCHE

DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR

ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR - 1

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

1.

Almanya'daki kamuoyu savaşın, özellikle de zaferle sonuçlanmış bir savaşın[1] kötü ve tehlikeli sonuçlarından söz etmeyi âdeta yasaklamış görünüyor: Öte yandan kamuoyundan daha önemli bir görüş tanımayan ve bu yüzden savaşı övmek ve savaşın törellik, kültür ve sanat üzerindeki etkilerinin yarattığı fenomenleri sevinçle araştırmak için birbirleriyle yarışırcasına çalışan yazarlara, bir o kadar canı gönülden kulak veriliyor. Yine de söyleyelim: Büyük bir zafer, büyük bir tehlikedir. İnsan doğası buna yenilgiye katlandığından daha zor katlanır; hatta böyle bir zafer kazanmak, bu zafere, ağır bir yenilgiye dönüşmesine yol açmayacak şekilde tahammül etmekten daha kolay görünür. Fransa'yla yapılan son savaşın beraberinde getirdiği kötü sonuçlardan belki de en kötüsü, çok yaygın, hatta genel bir yanılgıdır: kamuoyunun ve kamuoyunu oluşturanların, bu savaşta Alman kültürünün galip geldiği ve bu yüzden şimdi başının böyle olağanüstü olaylara ve başarılara yakışır taçlarla süslenmesi gerektiği yolundaki yanılgısı. Bu kuruntu, çok büyük felaketlere gebedir: bir kuruntu olduğundan değil — çünkü iyileştirici ve uğurlu yanılgılar da vardır — zaferimizi tam bir yenilgiye, A l m a n t i n i n i n, "A l m a n

1 Prusya ile Fransa arasında, 1870-1871 yıllarında yapılan savaştan söz ediliyor. (ç.n.)

İmparatorluğu"nun yararına yenilmesine, hatta kökünün kazınmasına dönüştürebilecek durumda olduğundan.

Bir yandan iki kültürün birbirleriyle savaştıkları kabul edilse bile, galip gelenin değerini belirleyen ölçüt çok göreli kalır ve duruma göre bir zafer sevincini ya da kendi kendini yüceltmeyi kesinlikle haklı çıkartmaz. Çünkü önemli olan, boyunduruk altına alınan kültürün nasıl bir değer taşıdığını bilmektir; belki çok azdır değeri: Bu durumda muzaffer kültür açısından zafer, hatta en görkemli askeri başarı sonucunda kazanılmış bir zafer bile kutlamak için bir neden oluşturmaz. Diğer yandan bizim örneğimizde, en basit nedenlerle bile Alman kültürünün bir zaferi söz konusu olamaz; çünkü Fransız kültürü eskisi gibi varlığını sürdürüyor ve biz de eskisi gibi ona bağımlıyız. Alman kültürü, silahlı başarıda bile yardımcı olmadı bize. Katı askeri eğitim, doğal cesaret ve dayanıklılık, komutanların üstünlüğü, askerler arasındaki birlik ve itaat, kısacası kültürle hiçbir ilgisi olmayan unsurlar, bu unsurların en önemlilerinden yoksun düşmanlarımızı yenmemize yardımcı oldu: Şimdi Almanya'da "kültür" denen şeyin, büyük bir başarının askeri gerekliliklerinin önünde bir engel oluşturmayışına hayret edebiliriz sadece; belki de kendini kültür diye adlandıran bu şeyin, bu defa hizmete hazır olduğunu kanıtlamayı kendi yararına görmüş olmasıdır bunun nedeni. Gelişmesine ve yayılmasına izin verilirse, zafer kazandığına ilişkin gönül okşayıcı kuruntu ile şımartılırsa, Alman ruhunun, dediğim gibi, kökünü kazıyacak gücü de bulur kendinde — daha sonra, geriye kalan Alman bedeniyle bir şey yapılıp yapılamayacağını kim bilebilir ki!

Almanların, Fransızların patetik ve ani atılganlıklarının karşısına çıkarttığı soğukkanlı ve katı cesareti, iç düşmana, şimdi Almanya'da tehlikeli bir yanlış anlamayla kültür diye adlandırılan o son derece muğlak ve her hâlükârda ulusal olmayan "okumuşluğa" karşı uyandırmak mümkün olsay-

dı, o zaman söz konusu okumuşluğun karşıtı olan gerçek ve sahici bir Alman kültürüne yönelik tüm umutlar yitirilmiş olmazdı: Çünkü Almanlarda en zeki ve en cesur komutanların ve generallerin eksikliği hiçbir zaman çekilmemiştir — aksine onlar çoğu zaman Almanların eksikliğini duymuştur. Ne var ki, Alman cesaretine söz konusu yeni yönü vermenin mümkün olabileceğinden gittikçe daha çok kuşku duyuyorum, kaldı ki savaştan sonra bu bana her gün daha da olasılık dışı görünüyor; çünkü herkesin inandığı üzere, bir savaşa ve öyle bir cesarete artık hiç de gerek olmadığını, aslında çoğu şeyin zaten olabildiğince güzel düzenlendiğini ve hiç olmazsa gereken her şeyin çoktan bulunup yapıldığını, kısacası kültürün en iyi tohumlarının her yerde kısmen ekildiğini, hatta kısmen de taze yeşillikler içinde yer yer çiçeklendiğini görüyorum. Bu alanda yalnızca hoşnutluk değil, mutluluk ve baş dönmesi de var. Alman gazete yazarları ile roman, trajedi, şarkı ve tarih imalatçılarının kendine olağanüstü güvenen tavırlarında bu baş dönmesini ve bu mutluluğu duyumsuyorum: Çünkü besbelli modern insanın dinlenme ve hazmetme saatlerini, yani onun "kültür anları"nı ele geçirmeye ve basılı kâğıtlar aracılığıyla sersemletmeye yemin etmiş birbirine bağlı bir topluluktur bu. Bu topluluk açısından savaştan bu yana her şey mutluluk, onur ve özgüvendir şimdi: "Alman kültürü"nün böylesi "başarıları"ndan sonra kendini yalnızca onaylanmış, kabul edilmiş değil, âdeta dokunulmaz da hissetmekte, bu yüzden daha vakur konuşmakta, Alman halkına hitap etmekten hoşlanmakta, klasiklerin tarzınca toplu yapıtlar yayımlamakta ve gerçekten de hizmetindeki gazetelerde içlerinden bazılarını yeni Alman klasikleri ve örnek yazarlar ilan etmektedirler. Belki b a ş a r ı n ı n böylesi bir k ö t ü y e k u l l a n ı l ı ş ı n ı n tehlikelerini, Alman okumuşlarının daha temkinli ve daha aydın kesimleri tarafından görülmesi ya da hiç olmazsa uluorta oynanan tiyatro oyununun üzücü yanının hissedilmesi gerektiği beklenebilir:

Çünkü biçimsiz birinin, aynanın karşısında horoz gibi kabararak durmasından ve kendi görüntüsüne hayran hayran bakmasından daha üzücü ne olabilir? Oysa aydın zümreler olup bitene seyirci kalıyorlar ve Alman tini için endişe duymaya fırsat bile bulamayacak kadar kendi kendileriyle meşguller. Üstelik bu zümrelerin üyeleri kendi kültürlerinin, zamanın ve hatta tüm zamanların en olgun ve en güzel meyvesi olduğundan son derece eminler ve bu yüzden genel Alman kültürü hakkında duyulan endişeyi hiç anlamıyorlar; çünkü kendi başlarına ve sayısız benzerleri arasındayken, bu türden her türlü endişenin çok uzağındalar. Alman aydınının kendi kültürü dediği şey ile yeni Alman klasiklerinin zaferini kutlayan kültür arasında yalnızca bilgi niceliği açısından bir karşıtlık bulunduğu, daha özenli bir gözlemcinin — özellikle de bir yabancıysa — gözünden kaçmıyor: Bilginin değil becerinin, bilgi dalının değil sanatın söz konusu olduğu her yerde, yani yaşamın kültürün türüne tanıklık edeceği her yerde şimdi yalnızca tek bir Alman kültürü vardır — bu mu zafer kazanacaktı Fransa'ya karşı?

Bu iddia o kadar akıl almaz görünüyor ki: Özellikle Alman subaylarının daha kapsamlı bilgiye sahip oluşunda, Alman birliklerinin daha eğitimli oluşunda, savaşın bilimsel yöntemlerle sürdürülüşünde belirleyici bir önceliğe sahip olunduğu tüm tarafsız yargıçlarca ve sonuçta Fransızlar tarafından bile kabul edilmiştir. Alman eğitimini ondan ayıracaksak, Alman kültürü daha başka hangi anlamda zafer kazanmış olacaktır? Hiçbir anlamda: Çünkü katı disipline, sessizce itaate ilişkin ahlaksal niteliklerin kültürle hiçbir ilgisi yoktur, kaldı ki bunlar örneğin Makedon ordularının, kendileriyle kıyaslanamayacak kadar kültürlü olan Yunan orduları karşısındaki ayırt edici özelliklerini oluşturmuştur. Alman kültürünün zaferinden söz etmek, ancak bir birbirine karıştırma olabilir; Almanya'da kültüre ilişkin saf bir kavramın kaybolmuş olmasından kaynaklanan bir karıştırma.

Kültür her şeyden önce bir halkın tüm yaşam anlatımlarındaki sanatsal üslup birliğidir. Çok şeyi bilmek ve öğrenmiş olmak ise ne zorunlu bir kültür yöntemidir ne de kültürün bir işaretidir ve gerektiğinde kültürün karşıtıyla, barbarlıkla, yani: üslupsuzlukla ya da bütün üslupların kaotik bir hercümerciyle çok iyi bağdaşabilir.

Ne var ki, günümüzün Almanları, tüm üslupların bu kaotik hercümerci içinde yaşamaktadır: Yine de tüm bu eğitilmişliğine karşın bunu fark etmemesinin, dahası kendisinin bugünkü "eğitimi"ne yürekten sevinmesinin nasıl mümkün olabildiği ciddi bir sorun olarak kalıyor. Oysa bütün her şeyin bunu ona öğretmesi gerekirdi: giyim kuşamına, odasına, evine her bir bakışın, kentlerinin sokaklarında her bir yürüyüşün, sanatsal moda tüccarlarının dükkânlarına her bir uğrayışın, toplumsal ilişkilerin ortasında kendi tavır ve hareketlerinin kökeninin, sanat kurumlarımızın, konser, tiyatro ve müze zevklerimizin ortasında olası tüm tarzların grotesk bir biçimde yan yana ve üst üste yer alışının farkına varması gerekirdi. Almanlar tüm zamanların ve tüm bölgelerin biçimlerini, renklerini, ürünlerini üst üste yığıyor ve böylelikle bilginlerinin şimdi yeniden "kendinde modern" olarak görüp formüle edecekleri o modern panayır cümbüşünü oluşturuyorlar; kendileri ise bütün bu üsluplar curcunasının ortasında sakin sakin oturuyor. Aslında kültüre yönelik uyuşuk bir duygusuzluk olan bu türden bir "kültür" ile hiçbir düşman alt edilemez; Fransızlar gibi, değeri ne olursa olsun, gerçek, üretken bir kültüre sahip olanlar ve şimdiye kadar her şeylerini, üstelik çoğu kez de beceriksizce taklit ettiklerimiz ise hiç alt edilemezler.

Onları taklit etmeye son vermiş olsaydık bile henüz onları yenmiş sayılmazdık, yalnızca kendimizi onlardan kurtarmış olurduk; ancak özgün bir Alman kültürünü onlara dayattığımız zaman, Alman kültürünün zaferinden de söz edilebilir. Bu arada biçimle ilgili her türlü konuda eskisi gibi

Paris'e bağımlı olduğumuza dikkat edelim — ve bağımlı olmamız gerektiğine: Çünkü şimdiye dek özgün bir Alman kültürü olmamıştır.

Hepimizin bunu kendimizden biliyor olmamız gerekir: Bunu Almanlara bir suçlama tonunda söylemeye hakkı olan nadir insanlardan biri, bu konuda uluorta konuşmuştur da. "Biz Almanlar düne aidiz," demişti Goethe, Eckermann'a yazdığı bir mektupta, "gerçi bir yüzyıldan beri adamakıllı kültürlendik; ne var ki, ülkemizin insanları hakkında, onların barbar oldukları zamanların çok gerilerde kaldığını söylemeden önce, tinin ve yüksek kültürün onlara nüfuz etmesi ve genelleşmesi için daha birkaç yüzyıl gerekebilir."

2.

Kamusal ve özel yaşamımız, böyle belirgin bir biçimde üretken ve tarz sahibi bir kültürün damgasını taşımıyorsa, üstelik büyük sanatçılarımız yetenekli bir halk için utanç verici olan bu korkunç gerçeği, büyüklüğe özgü olan en ciddi vurgulamayla ve dürüstlükle itiraf etmişlerse, nasıl olur da Alman aydınları arasında yine de en büyük hoşnutluk hüküm sürer: son savaştan bu yana, sürekli olarak coşkun bir tezahüratla patlak vermeye ve taşkın bir sevince dönüşmeye bile hazır olduğunu gösteren bir hoşnutluk. Ne olursa olsun, sahici bir kültüre sahip olunduğu inancıyla yaşanmaktadır: Bu hoşnutluk gösteren, hatta coşkun kutlamanın ve apaçık bir arızanın oluşturduğu olağanüstü karşıtlığın yalnızca çok çok az insan farkındaymış gibi görünüyor. Çünkü kamuoyuyla aynı düşünen herkes gözlerini bağlamış ve kulaklarını tıkamıştır — bu karşıtlık yok olmalıdır. Böyle bir şey nasıl mümkündür? Hangi kuvvet böyle bir "yok olmalı"yı emredecek kadar güçlüdür? Almanya'da böylesine güçlü ve basit

duyguları yasaklayabilecek ya da onların dile getirilmesini engelleyebilecek nasıl bir insan türü iktidara gelmiş olmalıdır? Bu gücü, bu insan türünü adıyla anmak istiyorum — bunlar k ü l t ü r f i l i s t e r l e r i d i r.[2]

Filister sözcüğü, bilindiği üzere, üniversitelilerin ortamından alınmıştır ve geniş ama çok yaygın anlamıyla musaların çocuğunun, sanatçının, sahici bir kültür insanının zıddına işaret eder. Kültür filisteri ise — bu tipi incelemek, onun itiraflarını, o da itirafta bulunuyorsa, dinlemek, şimdi nahoş bir görev olacaktır — genel "filister" türü idesinden batıl bir inançla ayrılır: Kendisinin de musaların bir çocuğu, bir kültür insanı olduğuna vehmeder; bir filisterin ve onun karşıtının ne olduğunu bile bilmeyişinden kaynaklanan, akıl almaz bir vehimdir bu: O nedenle bir filister olduğuna çoğu kez gururla yemin etse bile şaşırmayız. Kendini tanımaktan bu kadar uzak olduğu için, kendi "kültür"ünün tam da gerçek Alman kültürünün canlı bir ifadesi olduğundan emin olduğunu hisseder: Kaldı ki her yerde kendi türünden okumuşlar bulduğu ve tüm kamusal kurumlar, okullar, kültür ve sanat kurumları onun okumuşluğuna ve gereksinimlerine göre düzenlenmiş olduğu için, günümüz Alman kültürüne yaraşır bir temsilci olduğu yolundaki muzafferane duygusunu da her yere beraberinde götürür ve bu duyguya uygun düşen talep ve iddialarda bulunur. Oysa sahici kültür, her hâlükârda tarz birliği gerektirdiğinden ve kötü ve yozlaşmış bir kültür bile, tek bir tarzın uyumuyla birlik oluşturan çeşitlilik olmaksızın düşünülemeyeceğinden, kültür filisterinin vehmindeki karışıklık, her yerde kendisininkine benzer izler bulur ve tüm "okumuşlar"ın bu benzer izlerinden Alman kültürünün bir tarz birliği, kısaca bir tek kültür oluşturduğu sonucunu çıkarır. Çevresinde, yalnızca kendisininkiyle aynı gereksinimleri ve benzer görüşleri algı-

---

2 Eski Ahit'te geçen bir kavmin adı. Darkafalı, küçük burjuva ve kültür düşmanı anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

lar; nereye ayak bassa hemen birçok şey konusunda, özellikle din ve sanat konularında sessiz bir uzlaşım kuşağı da onu çevrelemektedir: Bu etkileyici türdeşlik, emredilmediği halde hemen ortaya çıkan bu *tutti unisono*,[3] burada bir kültürün hüküm sürdüğüne inandırır onu. Ancak sistematik ve iktidara getirilmiş filisterlik, bir sistemi olduğu için, henüz bir kültür değildir, hatta kötü bir kültür bile değildir; her zaman yalnızca kültürün karşıtıdır, yani sürekli olarak temellendirilmiş bir barbarlıktır. Çünkü günümüz Alman okumuşlarında böyle tekdüze biçimde gözümüze çarpan tüm bu izler birliğine karşın, bu birlik yalnızca sanatsal açıdan üretken tüm biçimlerin ve hakiki bir tarzın gerekliliklerinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak dışlanması yoluyla oluşmaktadır. Kültürlü filisterin beyninde talihsiz bir tersyüz etme gerçekleşmiş olsa gerektir: Kültürlü filister tam da kültürün yadsıdığı şeyi kültür zanneder ve bunda da tutarlı davrandığı için, sonunda böylesi yadsımalardan oluşan, birbiriyle bağıntılı bir grup, kültür-olmayan bir sistemi elde eder; üslup kazandırılmış bir barbarlıktan söz etmenin bir anlamı varsa eğer, bu sistemin de belirli bir "üslup birliği"ne sahip olduğu kabul edilebilir. Kültür filisterinin üsluba uygun bir eylem ile bunun tam karşıtı bir eylem arasında seçim yapma özgürlüğü olsa, her zaman ikincisini seçer ve her zaman bunu seçtiği için de, tüm eylemlerinde aynı türden negatif bir iz bulunur. Kültür filisteri patentini kendisinin verdiği "Alman kültürü" karakterini tam da bu izde görür: Kendisine düşman ve karşıt olanı, bu izle uyum içinde olmayışından tanır. Böyle bir durumda, kültür filisteri yalnızca savunma yapar, yadsır, dışlar, kulaklarını tıkar, o tarafa bakmaz, nefretinde ve düşmanlığında da negatif bir varlıktır. Ama en çok nefret ettiği kişiler, kendisine filister muamelesi yapan ve onun ne olduğunu söyleyenlerdir: tüm güçlü ve yaratıcıların karşısında bir engel oluşturduğunu, kuşku duyanların

3 Hep bir ağızdan aynı şeyi söyleme. (İt.) (ç.n.)

ve yolunu şaşırmışların girdiği bir labirent olduğunu, tüm yorgunların içine düştüğü bataklık, yüksek hedeflere koşanların ayaklarında bukağı, tüm taze tohumlar için zehirli bir sis, arayış içindeki ve yeni bir yaşama susamış Alman tinini kurutan bir kum çölü olduğunu söyleyenler. Çünkü arayış içindedir bu Alman tini! Kaldı ki bu yüzden nefret ederler ondan, aradığı için, kendilerinin onun aradığı şeyi bulmuş olduklarına inanmak istemediği için. Kültür filisteri gibi bir tipin ortaya çıkabilmesi, ortaya çıktıysa da Alman kültür sorunlarının tümü hakkında bir üst yargıç konumuna yükselebilmesi nasıl mümkün olmuştur? Tüm devinimlerinde, tüm yüz ifadelerinde, soru sorar gibi seslerinde, yanıp tutuşan gözlerinde yalnızca tek bir şeyi: arayış içindekiler olduklarını ifşa eden ve kültür filisterinin sahip olduğunu vehmettiği gerçek, asıl Alman kültürünü içtenlikle, ciddi bir sebatla arayan bir dizi büyük kahraman kişilik önümüzden geçip gitmişken, böyle bir şey nasıl mümkün olur? Alman tininin kendi yuvasını başka bir yerde değil de sadece onun üzerinde kurabileceği kadar temiz, el değmemiş, bakire kutsallığında bir zemin var mıdır, diye sorar gibiydiler. Böyle sorarak geçtiler sıkıntılı zamanların ve zor durumların yabanından ve çalılığından, arayış içindekiler olarak gittiler gözümüzün önünden: Öyle ki içlerinden biri, ileri yaşlarında hepsi adına şunu söyleyebildi: "Şöyle bir yarım yüzyıl uğraşıp didindim ve dinlenmek nedir bilmedim, hep çabaladım, araştırdım ve yaptım, elimden geldiğince iyi ve elimden geldiğince çok."

Bizim filister kültürümüzün arayış içindekiler hakkında vardığı yargı nedir? Bizim filister kültürümüz onlara bulanlar gözüyle bakıyor, onların kendilerini yalnızca arayanlar olarak hissettiklerini unutmuş görünüyor. Bizim kültürümüz var işte, denmektedir sonra, işte bizim "klasiklerimiz" var, sadece temel yok, bina da yapılmış duruyor üstünde — biziz bu bina. Böyle derken filister kendi kendine şaşıyor.

Klasiklerimizi böylesine yanlış değerlendirebilmek, onlara böylesine küfrederek hürmet edebilmek için, onları hiç tanımıyor olmak gerekir: Genel olgu da budur. Yoksa bilinmesi gerekirdi: onlara hürmet etmenin tek bir yolu vardır, bu da, onların anlayışıyla ve onların cesaretiyle aramaya devam etmek ve bundan yorulmamaktır. Buna karşılık onların üstüne, bu kadar düşündürücü "klasikler" yaftasını yapıştırıp zaman zaman onların yapıtlarından "esinlenmek", yani kendini konser salonlarımızın ve tiyatrolarımızın parayı veren herkese vaat ettikleri o donuk ve egoist heyecanlara teslim etmek, onların heykellerini dikmek ve onlar adına şenlikler düzenleyip dernekler kurmak — tüm bunlar yalnızca kültür filisterinin, onları artık tanımamak, öncelikle de artık onların izinden gidip aramayı sürdürmek zorunda kalmamak için onlarla hesabını gördüğü, şıngırtılı taksit ödemeleridir. Çünkü: Artık aranmamalıdır; budur filisterin sloganı.

Bu sloganın eskiden belirli bir anlamı vardı: İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk on yılında Almanya'da öylesine çeşitli ve iç içe geçmiş bir arama, deneme, yok etme, tahmin etme, sezme, umut etme başlamıştı ki, tinsel orta sınıf haklı olarak kendi varlığından endişe duyacak kadar karman çorman olmuştu. O zamanlar fantastik ve dili bozan felsefeler bulamacını ve tutkuyla amaca yönelmiş tarih incelemelerini, Romantiklerin bir araya getirdiği tüm tanrı ve mitlerin karnavalını ve sarhoşluk içinde uydurulmuş edebiyat modalarını ve çılgınlıkları omuz silkerek reddetmişti ve haklıydı, çünkü filisterin sefahate bile hakkı yoktur. Ama bu fırsatı, küçük yaratılıştakilerin açgözlülüğüyle, arayışın kendisini kötülemek ve bulmuşluğun rahatlığına davet etmek için kullandı. Gözleri filister mutluluğu için açıldı: Tüm yabanıl deneylerden, idilsel olana kaçtı ve sanatçının huzursuzca yaratan dürtüsünün karşısına belirli bir huzuru, kendi darlığının, rahatsız edilmemişliğinin, sınırlılığının huzurunu koydu. Uzattığı parmağı, hiçbir gereksiz utanca kapılmadan,

yaşamının tüm gizli saklı köşelerine, kültürsüz yaşamının en perişan derinliğinde ve âdeta filister varoluşunun bataklık zemininde mütevazı çiçekler gibi büyüyen dokunaklı ve naif zevklere işaret ediyordu.

Mutluluğu, rahatlığı, sıradanlığı, köylü sağlığını ve çocukların, bilginlerin ve köylülerin odalarına yayılmış huzuru hoş fırça darbeleriyle resmeden bazı yetenekli ressamlar vardı. Şimdi huzur içinde, rahatı yerinde olanlar da ellerinde böyle resimli gerçeklik kitaplarıyla, düşündürücü klasiklerle ve onlardan kaynaklanan, aramayı sürdürme davetleriyle nihai bir uzlaşmaya varmaya çalıştılar; yalnızca huzur bulabilmek ve rahatsızlık veren tüm yenilere yadsıyıcı "taklit yapıt" yargısıyla hazır olabilmek için taklitçiler çağı kavramını uydurdular. Tam da bu rahatı yerinde olanlar, aynı amaçla, huzurlarını garantiye almak için, tarihi gasp edip rahatlarını hâlâ kaçırabilme olasılığı olan bütün bilimleri, özellikle de felsefe ve klasik filolojiyi tarihsel disiplinlere dönüştürmeye çalıştılar. Tarih bilinciyle kendilerini coşkunluktan koruduular — çünkü Goethe'nin de tahmin edebildiği gibi, tarih artık bu coşkunluğu üretmeyecekti: Nil admirari'nin[4] bu felsefe dışı hayranlarının, her şeyi tarihsel olarak kavramaya çalışmalarındaki hedef, tam da hissizleşmektir. Fanatizmin ve hoşgörüsüzlüğün her biçiminden nefret ettiklerini öne sürerlerken, aslında nefret ettikleri, gerçek kültür gerekliliklerinin başat dehası ve tiranlığıydı, bu yüzden de taze ve güçlü devinimlerin beklendiği her yere felç etmek, köreltmek ya da dağıtmak için tüm güçleriyle yöneldiler. Karmakarışık süslü sözler altında, müellifinin filisterlik ikrarını elbirliğiyle gizleyen bir felsefe, sıradanlığın putlaştırılması için bir de formül uydurdu. Gerçek olan her şeyin akla uygunluğundan söz etti ve kendisi de karmakarışık süslü sözleri seven, ama öncelikle yalnızca kendisini gerçek olarak kavrayan ve kendi gerçekliğini dünyadaki aklın ölçütü olarak gören kültür-filisterine

4 Hiçbir şey karşısında şaşırmamak. (Lat.) (ç.n.)

dalkavukluk etti. Şimdi de herkese ve kendi kendisine biraz düşünme, araştırma, estetikleştirme, öncelikle şiir yazma ve müzik yapma, resim ve felsefe yapma izni veriyor: Yeter ki tanrı aşkı için bizde her şey eskisi gibi kalsın, yeter ki "akıllı" ve "gerçek" olanlar, yani filisterler her ne pahasına olursa olsun sarsılmasın. Gerçi filister zaman zaman kendini sanatın ve kuşkucu bir tarih yazımının sevimli ve pervasız kepazeliklerine bırakmaktan hoşlanır ve böylesi oyalanma ve eğlenme nesnelerinin çekiciliğini küçümsemez: Ama "yaşamın ciddiyeti"ni, bu da demek oluyor ki mesleği, iş yaşamını ve çoluğu çocuğu, eğlenceden katı bir biçimde ayırmasını bilir; bu sonuncusunun içine hemen hemen kültürü ilgilendiren her şey girmektedir. Bu yüzden bir kültür ciddileşmeye ve onun mesleğine, işine ve alışkanlıklarına, yani filister ciddiyetine dokunan talepler yöneltmeye başladığında — gözlerini böyle bir sanattan, sanki edepsiz bir şey görmüşçesine çevirir ve bir bekâret bekçisi edasıyla, korunmaya muhtaç bu erdeme bakılmaması uyarısında bulunur.

Men ederken belagatini kullandığı gibi, kendisini dinleyen ve men edileni yapmayan sanatçılara da müteşekkirdir, ona daha rahat ve daha esnek davranılacağını, ondan, o değerli kafa denginden yüce ustalık yapıtlarının değil, yalnızca iki şeyin istendiğini belli eder: ya gerçekliği idillerde veya uysal mizahi satirlerde taklit etmelidir ya da klasiklerin kabul edilmiş ve en ünlü yapıtlarının özgürce ama zamanın beğenisine mahcup kefaretler ödeyerek kopyalamalıdır. Filister yalnızca taklitçi sanatçılara özgü öykünmeye ya da şimdiki zamana ait olanın ikonik portre sadakatine değer verir; bunu yaparken, sonuncusunun bizzat onu yücelttiğini ve "gerçek" olandaki rahatlığı artırdığını, birincisinin ise ona zarar vermediğini, hatta klasik bir beğeni yargıcı olarak ününe yararlı olacağını, ayrıca zaten kendisi klasiklerle ilk ve son kez uzlaştığı için, yeni bir çaba göstermeyeceğini bilir. Son olarak da kendi alışkanlıkları, inceleme tarzları, yadsımaları ve kayır-

maları için genel anlamda etkili olacak bir "sağlık" formülü uydurur ve kendisini rahatsız eden bütün herkesi huzurunu kaçıran birer hasta ve kaçık olma ithamıyla bertaraf eder. Kültürel durumlarımızdan gerçekten satisfait[5] biri ve tipik bir filister olan David Strauss da karakteristik bir deyişle, "Arthur Schopenhauer'in gerçi son derece zekice ama çoğu kez sağlıksız ve verimsiz felsefesi"nden söz eder. Elbette "tin"in özel bir sempatiyle, "sağlıksız ve verimsiz" olanda yerleşmiş olması korkunç bir şeydir ve bir filister bile, kendisine karşı bir kez d ü r ü s t olduğunda, kendisi gibilerin dünyaya ve piyasaya getirdiği felsefe ürünlerinde, çoğu kez akılsızca ama son derece sağlıklı ve verimli felsefe yapış tarzını duyumsar.

Filisterler, kendi aralarında, şarabın başında olmaları ve büyük savaş başarılarından söz etmeleri koşuluyla zaman zaman dürüst, konuşkan ve naif olurlar; ama sonra başka zamanlarda ürkekçe gizlenen bazı şeyler günışığına çıkar ve bazen içlerinden biri tüm kardeşliğin temel sırlarını bile ifşa eder. Hegelci akılcılık ekolünden ünlü bir estetikçi, çok yakın zamanda böyle bir an yaşadı. Gerçi buna vesile olan olay da yeterince olağanüstüydü: Katıksız bir filisterler ortamında hakiki ve sahici bir filister-olmayanın, üstelik de sözcüğün en kesin anlamında filisterler yüzünden mahvolmuş birinin anısına: muhteşem Hölderlin'in anısına kutlama yapılıyordu; bu yüzden, ünlü estetikçi, bu vesileyle "gerçeklik" yüzünden mahvolan trajik ruhlar hakkında bir konuşma yapma hakkına sahip olmuştu, –elbette burada gerçeklik sözcüğü, yukarıda andığımız filister-aklı anlamındadır. Oysa "gerçeklik" başka bir gerçeklik oldu: Hölderlin'in, şimdiki büyük dönemde, kendine bir yer bulup bulamayacağı sorusu yöneltilmiş olmalı. "Bilmiyorum," diye yanıt veriyor Fr. Vischer,[6] "onun ruhu her savaşta bulunan bu kadar çok hamlığa, savaştan sonra değişik alanlarda alıp başını yürü-

---

5 Hoşnut. (Fr.) (ç.n.)

6 Friedrich Vischer, Alman estetik bilimci, (1807-1887). (ç.n.)

düğünü gördüğümüz bu kadar çok ahlaksızlığa dayanabilir miydi? Belki yine umutsuzluğa kapılırdı. Silahsız ruhlardan biriydi o, Yunanistan'ın Werther'iydi, umutsuz bir âşıktı; yumuşak ve özlem dolu bir yaşamdı onunki, ama istencinde kuvvet ve içerik vardı, tarzındaysa büyüklük, bereket ve yaşam, hatta bu bakımdan Aiskhylos'u bile anımsatabilir. Yine de tininde sertliğe dair çok az şey vardı; mizah silahı eksikti onda; filisterken barbar olunmamasına katlanamazdı." Sofra hatibinin tatlı merhamet gösterisi değil, bu son itiraf ilgilendiriyor bizi. Filister olunduğu kabul ediliyor, ama barbar! Asla ve kat'a. Zavallı Hölderlin ne yazık ki böyle ince bir ayrım yapamazdı. Elbette barbarlık sözcüğüyle uygarlığın karşıtı, hatta belki de korsanlık ve yamyamlık düşünülüyorsa, bu ayrım haklı olarak yapılmıştır: Ama bu estetikçi bize apaçık söylemek istiyor ki: Aynı anda filister ve yine de kültür insanı olunabilir — zavallı Hölderlin'de eksik olan, eksikliği yüzünden de mahvoluşa sürüklendiği mizah burada yatıyor işte.

Bu vesileyle konuşmacı ikinci bir itirafta daha bulundu: "Bizi trajik ruhlar üzerinden, güzele yönelik bu kadar derinden hissedilen bir hırsa götüren, her zaman istenç gücü değil, tersine zayıflıktır." — Yaklaşık olarak böyleydi, bir araya toplanmış "biz" adına, yani "götürülmüşler"in zayıflıkları sayesinde, "götürülmüşler" adına yapılan itiraf! Bu itiraflarla yetinelim. Şimdi, sırra vakıf olan birinin ağzından iki şey öğrendik: Birincisi, bu "Biz", güzele duyulan özlemle gerçekten uzağa, hatta öteye götürülmüştür ve ikincisi, zayıflık sayesinde götürülmüştür! Tam da bu zayıflığa, daha az dürüst olunan anlarda, daha güzel bir ad veriliyordu: Kültür filisterlerimizin ünlü "sağlığı"ydı bu. Bu en yeni dersten sonra onlardan artık "sağlıklılar" olarak değil, zayıf bünyeliler ya da vurgulayarak zayıflar diye söz etmek uygun olacaktır. Bir de bu zayıfların gücü olmasaydı. Kendilerine ne dendiği umurlarında mı sanki! Çünkü hüküm

sürenler onlardır ve kendisine alay etmek amacıyla takılmış bir ada tahammül edemeyen de gerçek bir hükümdar değildir. Güce sahip olan, kendi kendisiyle alay etmeyi bile öğrenir. Sonra zayıf yanlarını göstermek de çok önem taşımaz: neleri gizlemez ki erguvan rengi![7] Neleri gizlemez ki zafer pelerini! Kültür filisterinin gücü, kendi zayıflığını itiraf ettiğinde çıkar günışığına: Ne kadar çok ve ne kadar kinik itirafta bulunursa, kendini ne kadar önemsediğini ve ne kadar üstün hissettiğini de o kadar çok ele verir. Kinik filister itirafları dönemindeyiz. Friedrich Vischer'in tek bir sözcükle yaptığı gibi, David Strauss da bir kitapla itirafta bulundu: Kaldı ki bu itiraf kitabının her bir sözcüğü de kinik.

3.

David Strauss, bu filister kültürü hakkında iki yoldan itiraflarda bulunuyor: Söz ve eylem yoluyla; yani itirafçının sözleri ve yazarın eylemleriyle. "Der alte und der neue Glaube" [Eski ve Yeni İnanç] başlıklı kitabı önce içeriğiyle, sonra da bir kitap ve bir yazarlık ürünü olarak kesintisiz bir inanç ikrarıdır ve kendi inancı hakkında açıkça itiraflarda bulunmaya cesaret etmesinde bile bir itiraf vardır. — Herkes kırk yaşından sonra biyografisini yazma hakkına sahip olabilir: Çünkü en önemsiz kişi bile, bir düşünür açısından değerli ve dikkate almaya değer bir şeyler yaşamış ve bazı şeyleri çok yakından görmüş olabilir. Ama kendi inancı hakkında bir itirafta bulunmak, bununla kıyaslanamayacak kadar iddialı kabul edilmelidir: Çünkü itirafta bulunanın yalnızca yaşamı boyunca neler deneyimlediğine, araştırdığına ya da gördüğüne değil, neye inandığına da bir

---

7 Erguvan rengi, en üstün iktidarın ve onurun simgesidir. Roma imparatorlarının kaftanları ve Katolik kilisesinde kardinallerin pelerinleri erguvan rengindedir. (ç.n.)

değer vermesini gerektirir. Oysa gerçek bir düşünür sonuç itibarıyla, böyle Strauss[8] yaratılışındakilerin inanç adı altında neye katlandıklarını, kendinde şeyler hakkında ve ancak onları birincil kaynaktan bilenlerin, üzerlerinde konuşma hakkına sahip olduğu şeyler hakkında "yarı yarıya hayal görürcesine düşündüklerini" (s. 10) bilmek isteyecektir. Ranke'nin ya da Mommsen'in inanç ikrarlarına kim gereksinim duyardı ki, üstelik onlar David Strauss'tan çok farklı bilgin ve tarihçilerdi: Ama bilimsel bilgilerinden değil de inançlarından söz ederek bizleri oyalamak istedikleri anda, nahoş bir biçimde sınırlarını aşacaklardır. Oysa Strauss, kendi inancından söz ederken bunu yapmaktadır. Belki Strauss'un bilgilerine karşı koyan, bu bilgilerin ardında gerçekte şeytani inançların kokusunu alan ve Strauss'un kafasının içindeki bu şeytani art niyetleri ilan ederek, bilgince iddialarını küçük düşürmesini isteyen birkaç darkafalı dışında bu konuda bir şeyler bilmek isteyen kimse yok. Belki de bu kaba delikanlılar, yeni kitapta aradıklarını bulmuşlardır; şeytani art niyetlerin izini sürmek için bir nedeni bulunmayan bizler ise, bu türden bir şeyler bulamadık ve hatta biraz şeytanca olsaydı, hiç de hoşnutsuz olmayacaktık. Çünkü hiçbir kötü tin, Strauss'un kendi yeni inancından söz ettiği gibi konuşmaz: Ama genelde hiçbir tin konuşmaz, gerçek bir deha ise bize en az konuşacak olandır. Böyle konuşanlar yalnızca Strauss'un bize kendi "biz"i olarak tanıttığı ve inançlarını anlatırlarken, düşlerini anlattıklarında çektiğimizden çok daha fazla can sıkıntısı çekeceğimiz insanlardır, bunlar isterse "bilgin ya da sanatçı, memur ya da asker, iş ya da mülk sahibi" olsun ve "binlercesi taşrada hiç de kötü yaşamıyor" olsunlar. Kentlerin ve taşranın suskunları olarak kalmak istemeyip seslerini itiraflarla yükseltmek istemeleri, tekseslilikerinin gürültüsünde söyledikleri ezginin sefil ve bayağı olmadığını göstermez. Bize aynı şeyi anlatmaya koyulan kalabalıklar arasında tek tek herkesin lafını ağzına tıkayaca-

8 "Strauss" Almancada devekuşu anlamına geliyor. (ç.n.)

ğımız türden değil de ancak esneyerek kesebileceğimiz türden bir itirafın pek çoklarınca paylaşıldığını dinlememiz gerektiği, bize daha başka nasıl kabul ettirilebilir ki? Madem böyle bir inancın vardı, o zaman bundan payımıza düşeni almamız gerekir, bu yüzden tanrı aşkına kimseye bundan söz etme. Belki daha önce bazı saflar, David Strauss'ta bir düşünür aramışlardı: Oysa şimdi mümini buldular ve hayal kırıklığına uğradılar. Susmuş olsaydı, hiç değilse bu kişilerin gözünde filozof kalmış olurdu, ama şimdi hiç kimsenin gözünde bir filozof değil.[9] Ama düşünür olma onurunu da canı çekmiyor artık; yalnızca bir mümin olmak istiyor ve "yeni inancı" ile gurur duyuyor. Bu inancını yazıyla itiraf ederek, "modern fikirler" ilmihâlini yazdığını ve "geleceğin geniş dünya yolu"nu inşa ettiğini sanıyor. Aslında filisterlerimiz artık ürkek ve utangaç değiller, ama kinizme düşebilecek kadar da iyimserler. Çok eskilerde kalmış bir zamanda, konuşmayan ve hakkında konuşulmayan bir şey olarak tahammül ediliyordu filistere: Yine bir zamanlar kırışıkları düzeltiliyor, eğlenceli bulunuyor ve ondan söz ediliyordu. Böylelikle yavaş yavaş burnu büyüdü ve kırışıkları ile dikbaşlı-darkafalı tuhaflıklarına yürekten sevinir oldu: Artık bizzat o konuşuyordu, Riehl'in eş dost arasında yapılan müziğinin tarzında tıpkı. "Ama ne görüyorum! Gölge mi bu! Yoksa gerçek mi? Bu benim kaniş, nasıl olmuş da uzayıp genişlemiş?" Şimdiden bir su aygırı gibi "geleceğin dünya yolu"nda yuvarlanıyor, hırıltı ve havlamaları da gururlu bir peygamber tonuna bürünmüş. Sayın üstadımız, geleceğin dinini kurmayı arzu ederler mi? "Henüz vakit gelmiş görünmüyor (s. 8). Herhangi bir kiliseyi yıkmayı aklımdan bile geçirmiyorum." — Ama neden olmasın, sayın üstat? Mesele sadece yapabilmekte. Ayrıca dürüstçe konuşalım, bunu yapabileceğinize bizzat siz de inanıyorsunuz: Şu son sayfanıza bir bakmanız yeter. Biliyorsunuz ki buradaki

---

9 Boethius'un ünlü "si tacuisses philosophus mansisses" (sussaydın filozof olarak kalırdın) sözüne gönderme. (ç.n.)

yeni yolunuz "ancak geleceğin dünya yoludur, yalnızca yer yer son halini almıştır ve aslında daha rahat ve daha hoş olması için üzerinden daha sık geçilmesi gerekmektedir." Daha fazla inkâr etmeyin: Strauss'un cennetine giden yeni, rahat ve hoş yolu inşa eden din kurucusu artık tanınıyor. Ancak içinde bizi taşımak istediğiniz arabadan pek memnun değilsiniz, siz ey mütevazı insan; sonunda diyorsunuz ki bize, "değerli okurlarımın, benimle birlikte güvenmek zorunda oldukları arabanın, onların tüm beklentilerini karşıladığını iddia edecek değilim" (s. 367): "İnsan kendini büsbütün ezik hissediyor." Ah, nezaket sözleri duymak istiyorsunuz, kibar din kurucusu. Ama size içten bir şeyler söyleyeceğiz. Okurlarınız kendilerini, 368 sayfalık din ilmihâlinizden yılın her günü birer sayfa, yani en küçük dozlarda okuyacak şekilde ayarlarsa, inanıyoruz ki sonunda kendilerini kötü hissedeceklerdir: hiçbir etkisini görememenin öfkesiyle elbette. En iyisi adamakıllı yalayıp yutmalı! Bir defada olabildiğince çok! Zamana uygun tüm kitapların kullanma talimatında yazdığı gibi. O zaman içilenin bir zararı dokunamaz, içen kişi de daha sonra kendini kötü ve kızgın hissetmez, neşesi ve keyfi yerinde olur, sanki hiçbir şey olmamış, hiçbir din yıkılmamış, hiçbir dünya yolu inşa edilmemiş, hiçbir itirafta bulunulmamış gibi — işte etkilemek diye buna derim ben! Doktor, ilaç, hastalık, her şeyi unutmak! Neşe içinde gülmek! Sürekli gülesi gelmek! Kıskanılacak adamsınız bayım, çünkü en hoş dini kurdunuz, bu dinin peygamberine, sürekli gülünerek hürmet edilecek.

4.

Geleceğin dininin kurucusu olarak filister — en etkili biçimiyle yeni inanç budur işte; dalkavuklaşmış filister — Almanların bugününü ortaya koyan eşi benzeri görülmemiş fenomendir bu. Bu dalkavukluk konusunda şimdilik biraz

dikkatli de olalım: İlk önce Strauss'u değil de Hristiyanlığın kurucusunu aklımıza getiren aşağıdaki bilgece cümlelerde (s. 80) bize dikkatli olmayı tavsiye eden de David Strauss değil mi zaten: "Biliyoruz: Soylu, zeki dalkavuklar da olmuştur, bir dalkavuk harekete geçirebilir, ayağa kaldırabilir, tarihsel açıdan etkileri çok uzun süre devam edebilir; ama onu bir yaşam önderi olarak seçmek istemeyiz. Onun etkisini aklın denetimine sokmazsak: bizi yanlış yollara sokacaktır." Biz daha fazlasını da biliyoruz, akılsız dalkavuklar da olabilir, harekete geçirmeyen, ayağa kaldırmayan, yine de bir yaşam önderi olarak tarihsel açıdan çok uzun sürecek etkilerde bulunma ve geleceğe egemen olma ihtimali bulunan dalkavuklar da olabilir: Onların dalkavukluğunu aklın denetimine sokmaya daha kaç kez davet edildik. Hatta Lichtenberg şöyle der: "Yeteneksiz dalkavuklar vardır ve onlar gerçekten tehlikeli insanlardır." Bu akıl-denetimi gereği, şimdilik şu üç soruya dürüst bir yanıt verilmesini arzuluyoruz. Birincisi: Yeni inancın sahibi nasıl bir cennet düşünüyor? İkincisi: Yeni inancın kendisine verdiği cesaret nerelere kadar uzanıyor? Ve üçüncüsü: Kitaplarını nasıl yazıyor? Birinci ve ikinci sorularımızı itirafçı Strauss'un, üçüncü soruyu da yazar Strauss'un yanıtlamasını bekliyoruz.

Yeni inanç sahibinin cenneti elbette yeryüzünde bir cennet olmalıdır: Çünkü Hristiyanlığa özgü "ölümsüz, cennetteki bir yaşam umudu", Strauss'un baktığı noktada "yalnızca tek ayağıyla" duran biri için, tüm öteki avuntularla birlikte kurtarılamayacak bir biçimde ortadan kalkmıştır" (s. 364). Bir dinin, cennetini şöyle ya da böyle betimliyor oluşunun bir anlamı olmalıdır: Hristiyanlığın cennette müzik yapmak ve şarkı söylemekten başka bir meşguliyet tanımadığı doğruysa, elbette bu Straussçu filisterler için de avutucu bir manzara olamaz. Ama itiraf kitabında, cennete ait bir sayfa var, sayfa 294: Bu parşömeni herkesten önce sen açıp oku, bahtiyar filister! Burada cennet sana iniyor. "Sa-

dece bunu nasıl yapıyorsak," diyor Strauss, "zaten yıllarca öyle yaptığımıza değinmek istiyorum. Mesleklerimizin yanı sıra — çünkü çok çeşitli meslek gruplarından kimseler var aramızda, kesinlikle bilginlerden ya da sanatçılardan ibaret değiliz, memurlar ve askerler, iş adamları ve mülk sahipleri de var aramızda ve yine söylediğimiz gibi, az sayıda da değiliz, binlerceyiz ve her ülkede hiç de en kötüleri oluşturmuyoruz — mesleklerimizin yanı sıra bilincimizi de insanlığın tüm yüksek çıkarlarına olabildiğince açık tutmak istiyoruz: Son yıllarda büyük ulusal savaşa ve Alman devletinin kurulmasına canlı bir katılım sağladık ve fazlasıyla sınanmış ulusumuzun yazgısındaki bu beklenmedik harika dönüm noktası sayesinde en derinlerimizde yücelmiş hissediyoruz kendimizi. Bu olayların anlaşılmasına, şimdi bir dizi çekici ve popüler tarzda yazılmış tarih kitapları sayesinde, bilgin olmayan kişilerin de kolayca anlayabileceği tarihsel incelemeler yoluyla yardımcı oluyoruz; bu arada doğa bilgimizi genişletmeye çalışıyoruz, bu alanda da herkesin anlayabileceği yardımcı kaynaklar eksik değil ve sonunda büyük edebiyatçılarımızın yazılarında, büyük bestecilerimizin yapıtlarının seslendirilişinde, tin ve maneviyat, hayal gücü ve mizah için bir uyaran buluyoruz ki, başka bir dileğimiz de kalmıyor. Böyle mutlu yaşıyor, böyle mutlu değişiyoruz."

Bu bizim adamımız, diye sevinçle haykırır, bu satırları okuyan bir filister: Böyle yaşıyoruz gerçekten, her gün böyle yaşıyoruz. Ne güzel de tasvir edebilmiş olayları! Örneğin politik durumu anlamak için yararlandığımız tarihsel incelemeler deyince, gazeteleri okumanın ötesinde başka neyi; Alman devletinin kurulmasına canlı bir katılım deyince, bizlerin her gün birahaneye gitmesinden başka neyi anlayabilir ki? Kaldı ki hayvanat bahçesinde bir gezinti de, sözü edilen doğa bilgimizi genişlettiğimiz, "herkesin anlayabileceği bir kaynak" değil midir? Son olarak da — evimize "hayal gücü ve mizah için uyaranlar"la döndüğümüz ve bize "dileyecek

başka bir şey bırakmayan" tiyatro ve konser — en düşündürücü şeyi nasıl da uygun ve esprili bir dille anlatıyor! Bizim adamımız bu; çünkü onun cenneti, bizim cennetimiz!

Böyle seviniyor filister: Biz ise onun kadar hoşnut olmuyorsak, daha fazlasını bilmeyi arzu ettiğimizdendir. Scaliger[10] şöyle derdi: "Montaigne'in kırmızı ya da beyaz şarap içmiş olması bizi ne ilgilendirir!" Ama böyle daha önemli bir durumda, böyle bir açıklamaya nasıl değer vereceğiz! Üstüne üstlük bir de filisterin yeni inancın talimatına göre günde kaç pipo içtiğini ve kahve içerken *Spenersche* gazetesini mi yoksa *Nationalzeitung*'u mu daha sempatik bulduğunu öğrenmişsek. Bilme hırsımızın doyurulmamış arzuları! Yalnızca bir konuda daha ayrıntılı bilgilendiriliyoruz ve ne mutlu ki bu bilgilendirme, cennetteki cenneti, yani büyük edebiyatçılar ile müzisyenlere adanmış ve filisterin "ilham aldığı", hatta kendi itirafına göre "tüm lekelerinden arındırılıp yıkandığı" (s. 363) o küçük estetik özel odacıkları konu ediniyor; öyle ki, o özel odacıklara, küçük manevi arınma banyoları gözüyle bakmamız gerekiyor. "Oysa bu yalnızca geçici anlar içinde, yalnızca hayal gücü alanında gerçekleşir ve orada geçerlidir; katı gerçekliğe ve dar yaşama geri döndüğümüzde, eski zorunluluk dört bir yandan üzerimize çullanır" — böyle iç çekiyor üstadımız. Ama biz, o küçük odalarda geçirebileceğimiz geçici anlardan yararlanalım; zamanımız, ideal filister imgesini, yani şimdi bütünüyle arı filister tipini oluşturan tüm lekeleri yıkanmış filisteri tüm yönleriyle incelemeye yeter. Doğrusu, burada karşımıza çıkan şey son derece öğreticidir: İtiraf kitabına maruz kalmış hiç kimse, "Büyük Edebiyatçılarımız Üzerine" ve "Büyük Müzisyenlerimiz Üzerine" başlıklarını taşıyan bu iki hediyeyi okumadan bırakamaz. Bu bölümlerde yeni birliğin gökkuşağı ortaya çıkmaktadır ve bundan

---

10 Josep Justus Scaliger, (1540-1609). Fransız klasik filoloğu; arkaik Latinceyi keşfetti ve Antikçağ'ın bilimsel kronolojisinin temelini attı. (ç.n.)

zevk almayan biri için, "yapabileceğimiz bir şey yoktur"; böyle biri, Strauss'un başka bir vesileyle söylediği ama bu noktada da söyleyebileceği gibi, "bizim görüş açımız için henüz olgunlaşmamıştır." İşte cennetin cennetindeyiz. Heyecanlanan Perieget[11] bizi gezdirmeye koyuluyor ve tüm bu harikalar karşısında duyduğu o çok büyük sevinç yüzünden biraz fazla konuşacak olursa diye, bizden şimdiden özür diliyor. "Bu iş için uygun bulunabileceğinden daha fazla gevezelik edecek olursam," diyor bize, "okur beni mazur görsün; çünkü yüreği taşanın ağzı da coşar. Yalnızca bundan sonra okuyacaklarının, burada araya soktuğum eski notlardan oluşmadığı, bugünün amacına yönelik olarak ve bu çalışma için yazıldığı konusunda kendisine önceden garanti verelim." (s. 296). Bu itiraf bizi bir an için şaşkınlığa düşürür. Bu güzel bölümcüklerin yeni yazılıp yazılmadığı bizi ne ilgilendirir ki? Mesele yazmaksa eğer! İnanın, sizin bunları bir çeyrek yüzyıl önce yazmış olmanızı dilerdim; o zaman bu düşüncelerin bana neden böyle soluk göründüklerini ve neden çürümüş antikçağların kokusunu taşıdıklarını bilirdim. Oysa 1872 yılında yazılmış olan ve 1872 yılında bile çürük kokan bir şey, benim için düşündürücüdür. Diyelim ki, insan bu bölümleri okurken bu kokuyla uyuyakaldı: Hangi rüyayı görecektir? Bir arkadaşım söyledi bana, çünkü kendi başına gelmiş. Bir balmumu heykeller müzesi görmüş rüyasında: Klasiklerin, balmumundan yapılmış, incilerle süslenmiş heykelleri bulunuyormuş orada. Kollarını ve gözlerini kıpırdatıyorlarmış, içlerindeki bir vida da gıcırdamaktaymış. Ürkütücü bir şey görmüş orada, üzerine şeritler ve sararmış kâğıtlar asılı, biçimsiz bir figürmüş bu, ağzından sarkan bir kâğıt parçasında "Lessing" yazılıymış; arkadaşım daha yakınına gitmiş ve en korkunç şeyi görmüş. Homeros'un Khimaira'sıymış bu, ön tarafı Strauss, arkası

11 Eski Yunan'da yöre ve manzara betimlemeleri (periegese) yazarı. (ç.n.)

Gervinus,[12] ortası ise Khimaira'ymış — *in summa*[13] Lessing. Bu keşfi, korkudan çığlık atmaya zorlamış onu, uyanmış ve okumaya devam etmemiş. Üstadım, böyle çürük kokulu bölümleri niye yazdınız ki!

Gerçi sizden bazı yeni şeyler de öğreniyoruz, örneğin Goethe'nin nasıl ve neden bir drama yeteneği olmadığının, Gervinus aracılığıyla bilindiğini: Goethe'nin, Faust'un ikinci bölümünde yalnızca alegorik-şematik bir ürün ortaya koyduğunu, Wallenstein'ın aynı zamanda Hamlet de olan bir Macbeth olduğunu, Strauss'un okurunun "Seyahat Yılları"nda,[14] terbiyesiz çocukların, bir kekin üzerinden kuru üzüm ve bademleri aşırmaları gibi, yalnızca öyküleri çıkarıp aldığını, etkileyici ve sarsıcı unsur olmadan sahnede tam bir sonuca ulaşılamayacağını ve Schiller'in Kant'tan dışarıya bir soğuk su tesisinden çıkar gibi çıktığını öğreniyoruz. Gerçi bunların tümü yeni ve dikkat çekici ama dikkatimizi hemen çekse bile, ilgimizi çekmiyor; yeni olduğu ne kadar kesinse, asla yaşlanmayacağı da o kadar kesin; çünkü hiç genç olmadı, büyük-amca fikirleri olarak doğdu. Yeni tarzdaki bahtiyarlar, estetik cennetlerinde nasıl düşüncelere varıyorlar. Ve hiç olmazsa, bu kadar estetik dışı, bu kadar dünyevi geçicilikte olan, üstelik örneğin Gervinus'un bazı görüşleri gibi ahmaklık damgasını böyle belirgin bir biçimde taşıyan bazı şeyleri neden unutmadınız? Ama sanki Strauss'un mütevazı büyüklüğü ve Gervinus'un mütevazılıktan uzak küçüklüğü birbiriyle çok iyi uzlaşıyormuş gibi görünüyor: Dürüst Grillparzer'in[15] kendisinden uygun bir

---

12 George Gottfried Gervinus (1805-1871). Alman tarih araştırmacısı, edebiyat tarihçisi ve politikacı. Edebiyatı, tarihsel gelişmelerle bağıntılı olarak ele alan ilk edebiyat tarihçisidir. (ç.n.)

13 Genelde, toplam olarak. (Lat.) (ç.n.)

14 Goethe'nin ilk olarak 1821 yılında, gözden geçirilmiş haliyle 1929 yılında yayımlanan 'Wilhelm Meisters Wanderjahre' [Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları] kitabı. (ç.n.)

15 Franz Grillparzer (1791-1872). Avusturyalı tiyatro yazarı. (ç.n.)

netlikle söz ettiği bu kuşku duymayan sanat yargıcı, öğrenilmiş coşkusuyla ve kiralık bir atın dörtnala gidişiyle şimdi yeniden ders vermeye devam ettiğinde ve çok geçmeden cennetin tümü bu dörtnala coşkunun nal sesleriyle çınlamaya başladığında, tüm mutlulara ve mutsuzlara da şifalar olsun! O zaman ortalık hiç olmazsa semavi önderimizin usulca sokulan keçe-çorap heyecanının ve ağzının gevşek dürüstlüğünün zamanla yorgunluk ve tiksinti doğurduğu şimdiki zamandan biraz daha canlı ve gürültülü olacak. Strauss'un ağzından 'Halleluya'nın[16] nasıl çıkacağını duymak isterdim: Sanırım iyice kulak vermek gerekecektir, yoksa insan nazik bir özür ya da fısıltı halinde çıkan kibar bir söz duyduğunu zannedebilir. Bu konuda anlatacak öğretici ve ürkütücü bir örneğim var. Strauss, Lessing karşısında reverans yapmasından söz eden muhaliflerinden birine fena halde alınmış — bu talihsiz adam yanlış duymuş! Strauss, Lessing hakkında 90. maddede söylediği basit sözlerin, yüreğinden kopup gelmiş sıcacık sözler olduğunu anlayamayan o adamın, kalınkafalı olması gerektiğini öne sürüyor. Bu sıcaklıktan kesinlikle kuşku duymuyorum; tam tersine Strauss'un Lessing'e yönelik bu sıcaklığı beni hep kuşkulandırmıştı; Lessing'e yönelik bu sıcaklığı yakıcı sıcaklığa kadar artırılmış olarak, Gervinus'ta buluyorum; genelde büyük Alman yazarlarından hiçbiri, küçük Alman yazarları nezdinde Lessing kadar popüler değildir; yine de buna şükran duymaları gerekmez: Nedir ki Lessing'de asıl övdükleri? Öncelikle onun çok yönlülüğü: Lessing, eleştirmen ve edebiyatçı, arkeolog ve filozof, dramaturg ve teologdur. Sonra da "yazar ve insanın, kafa ve yüreğin birliği". Bu sonuncusu her büyük yazarın özelliğidir, hatta bazen küçük bir yazarın bile; aslında dar bir kafa, dar bir yürekle, ürkütücü derecede iyi uyum sağlar. Kaldı ki birincisi, yani söz konusu çok yönlülük, ayırt edi-

16 Yehova'ya övgüler olsun. Mezmurlardaki dua seslenişi. Daha sonra, dinsel bir sevinç nidası olarak, Hristiyan liturjisine alınmıştır. (ç.n.)

ci bir özellik bile değildir, üstelik Lessing örneğinde bir zorunluluktur. Lessing hayranlarının asıl olağanüstü yanı işte budur: Lessing'i yaşam boyunca bu "çok yönlülüğe" iten o kemirici zorunluluğu görmemeleri, böyle bir insanın bir alev gibi sönüşünü hissetmemeleri, içinde bulunduğu çevrelerin tümünün, özellikle de bilgin çağdaşlarının en bayağı darlığına ve sefilliğine karşı, böyle narin ışıklı bir varlığı sıkmasına, ona eziyet etmesine, onu boğmasına öfkelenmemeleri, çok sevdikleri evrenselliğe derinden bir merhamet duymamalarıdır. "Acıyın şu olağandışı insana," diye seslenir Goethe bize, "böyle sefil bir çağda yaşamak ve sürekli polemiklere girmek zorunda kaldığı için." Nasıl olur da, benim iyi filisterlerim, tam da sizin kalın kafalarınızla, sizin gülünç kalaslarınız ve putlarınızla savaşarak, sizin tiyatrolarınızın, bilginlerinizin, teologlarınızın berbatlıkları yüzünden mahvolan Lessing'i hiç utanma duygusuna kapılmadan, onun dünyadaki varlık nedenini oluşturan ölümsüz uçuşu bir kez bile denemeye cesaret etmeden düşünebilirsiniz? Bakışlarını sizin grotesk eblehliğinizden uzak tutabilmek için, Cizvitlerden yardım dilenmeye giden ve bu utanılası geçişi, kendisini değil sizi rezil etmiş olan Winckelmann'ı düşündüğünüzde neler hissediyorsunuz? Schiller'in adını yüzünüz kızarmadan anabilir misiniz? Resmine bir bakın! Sizin üzerinizden aşağılayarak öteye uzanan ışıltılı söz, ölümcül kızarıklıktaki bu yanaklar, size bir şey ifade etmiyor mu? Bu harika, ilahî oyuncağınızı kendiniz kırdınız. Bu kötürümleşmiş, ölüme kovalanmış yaşamdan Goethe'nin dostluğunu da çıkartın, o zaman bu yaşamı daha da hızla söndürmek önem kazanır sizin için! Büyük dehalarımızın hiçbirinin başyapıtına yardımcı olmadınız, şimdi de kimseye artık yardım edilmesin diye bunu bir dogma haline mi getirmek istiyorsunuz? Oysa her deha için, Goethe'nin Glocke'ye adadığı epilogunda adını koyduğu "kalınkafalı dünyanın direnişi"ndeyseniz, o zaman her deha için huysuz kalınkafalılar ya da kıskanç dargörüşlüler

ya da kötülük düşünen birer bencildiniz siz: Onlar size rağmen yapıtlarını ortaya koydular, saldırılarını size yönelttiler ve sizin yüzünüzden erkenden düştüler, günlük işlerini bitiremeden, kavgaların içinde kırılarak ya da sersemleyerek. Kaldı ki şimdi sizin bu adamları *tamquam re bene gesta*[17] övmenize izin mi verilecek? Üstelik de bu övgüde aslında kimi düşündüğünüzün apaçık belli olduğu ve bu yüzden "sıcacık yüreğinizden kopup gelen" ve dolayısıyla reveransın aslında kime yapıldığını anlayamaması için insanın düpedüz ahmak olması gereken sözcüklerle. Sahiden bir Lessing'e gereksiniyoruz, diye haykırıyordu Goethe bile, vay haline tüm kibirli üstatların ve tüm o estetik cennetin, huzursuz gücü dört bir yanda kabarmış kaslarından ve gözlerinin bakışından belli olan genç kaplan ava çıktığında!

5.

İşte bu Khimaira'vari hortlak sayesinde Strauss'un Lessing'i hakkında ve Strauss hakkında bir ayma yaşayan dostum, daha fazla okumak istememekle ne kadar akıllıca davranmıştı. Oysa biz okumaya devam ettik ve m ü z i k a l tapınağın yeni inançlı kapı bekçisinden de giriş izni istedik. Üstat kapıyı açıyor, eşlik ediyor, açıklamalarda bulunuyor, isimler sayıyor — sonunda kuşkuyla durup bakıyoruz ona: Bizim başımıza da, zavallı dostumuzun rüyasında başına gelen şey gelmiş olmasın? Strauss'un sözünü ettiği müzisyenler, bu konuda konuştuğu sürece, yanlış adlandırılmışlar gibi geliyor bize ve şakacı hayaletlerden söz edilmiyorsa eğer, başka birilerinden söz edildiğine inanıyoruz biz de. Örneğin bizi Lessing'i överken kuşkulandırdığı o sıcaklıkla Haydn'ın adını ağzına alırken ve Haydn'cı bir gizemler kül-

17 Görevini başarmış gibi. (İsp.) (ç.n.)

tünün epopte'si[18] ve rahibiymiş gibi davranırken, bir yandan da Haydn'ı "gerçek bir çorba"ya, Beethoven'i (müziği açısından) ise "şekerleme'ye benzettiğinde (s. 362) bizim için tek bir şey kesinleşmiş oluyor: O n u n "şekerleme-Beethoven"ı b i z i m Beethoven'imiz değil, onun "çorba-Haydn"ı da b i z i m Haydn'ımız değil. Ayrıca üstat, orkestramızı onun Haydn'ını çalabilecek kadar iyi buluyor ve bu müziğin hakkını ancak en mütevazı heveskârların verebileceğini düşünüyor — işte onun başka sanatçılardan ve başka sanat yapıtlarından, belki de Riehl'in eş dost arasında yapılan müziğinden söz ettiğinin bir kanıtı daha.

Peki Strauss'un bu şekerleme-Beethoven'ı kim olabilir? "En az zekice" olanı Pastoral adını taşıyan dokuz senfoni bestelemiş olmalı; öğrendiğimize göre, üçüncü senfonisinde, her defasında "gemi azıya almak ve bir macera aramak" dürtüsüne kapılmıştı; buradan onun âdeta ikili bir yaratık, yarı at, yarı şövalye olduğunu çıkarsayabiliriz. Bu Kentauros, bir "Eroica" bağlamında, "açık alanlardakilerin mi, yoksa insan göğsünün derinliklerindeki savaşların mı söz konusu olduğunu" anlatmayı başaramamakla ciddi ciddi itham ediliyor. Pastoral senfonide "ortalığı kasıp kavuran bir fırtına" varmış, ama "bir köylü dansını yarıda kesmesi"nin bu fırtına için "hiçbir önemi yokmuş" ve böylelikle hem işgüzar hem de kibar bir deyişle "ikincil önemdeki değersiz bir olaya keyfi bir biçimde sıkı sıkıya bağlanmak" suretiyle bu senfoni, "en az zekice" olanıymış — hatta klasik üstadın dilinin ucuna daha kötü bir söz gelmiş olmalı ki, burada kendini kendi deyişiyle "yakışık alır bir tevazu" ile dile getirmeyi tercih ediyor. Ama hayır, burada yanılıyor, üstadımız burada gerçekten mütevazı. Yoksa şekerleme-Beethoven hakkında onu gerçekten tanıyor görünen biricik insandan, Strauss'tan başka kim bilgilendirecek bizi? Ayrı-

---

18 Gizli bir kardeşlik cemiyetinin sırlarını, cemiyete yeni giren kişiye veren görevli. (ç.n.)

ca bunun ardından hemen, üstelik de Dokuzuncu Senfoni hakkında, güçlü ve yakışır bir a r s ı z l ı k l a söylenmiş bir yargı geliyor: Dokuzuncu Senfoni ancak "Barok'un dâhiyane, biçimsiz olanın da yüce olduğunu kabul edenler" tarafından sevilecekmiş (s. 359). Elbette Gervinus gibi katı bir eleştirmen bu senfoniyi, Gervinusçu doktrinlerden birinin teyidi olarak sevinçle karşılamış: Ama o, Strauss, k e n d i Beethoven'inin böyle "sorunlu ürünler"inde bir yarar aramaktan çok uzakmış. "Beethoven'dan alınan hazzın ve ona duyulan hayranlığın, böyle sınırlamalarla köreltilmesi bir felakettir," diye haykırıyor üstadımız narin iniltilerle. Üstadımız Gratiae[19] sevdalısıdır; onlar da kendisine, Beethoven'a yalnızca bir süre yol arkadaşlığı yaptıklarını ve sonra Beethoven'in onları gözden yitirdiğini anlatmışlar. "Bu bir eksikliktir," diye bağırıyor üstat; "yoksa üstünlük olarak göründüğüne mi inanmalı? Müzikal fikri güç bela ve soluk soluğa yuvarlayan, daha ağır olanı devindiriyormuş ve daha güçlüymüş gibi görünecektir." (s. 355, 356) Bu bir itiraftır ve yalnızca Beethoven hakkında da değildir, aksine "klasik nesir yazarı"nın kendi kendisi hakkındaki itirafıdır: Gratiae'ler o n u n , ünlü yazarın elini bırakmamaktadırlar: Hafif şakaların — elbette Strauss'un şakalarının — oyunundan, ciddiyetin — elbette Strauss'un ciddiyetinin — doruklarına varıncaya dek hiç şaşmadan onun yanında kalırlar. O, yani klasik yazı sanatçısı, kendi yükünü kolayca ve güle oynaya itmektedir, Beethoven ise bu yükü soluk soluğa yuvarlamıştır. Kendi ağırlığıyla yalnızca oynaşır gibidir: Bu bir üstünlüktür; yoksa bunun bir eksiklik olarak da görünebileceğine mi inanmalıdır? — Ne var ki bu olsa olsa Barok'un dâhiyane, biçimsiz olanın yüce olduğunu kabul edenlere böyle görünebilir — doğru değil mi, Gratiae'lerin oynaşan sevdalısı?

---

19 Yunan mitolojisinde, Zeus'un Eurynome'den olma üç kızı. Güzelliği ve çekiciliği simgelerler. (ç.n.)

Hiç kimseyi kendi küçük odacığının sessizliği içinde ya da hazırladığı yeni bir cennette kendine sağladığı ruh yüceltmeleri yüzünden kıskanamayız; ama Strauss'unki mümkün olanlarının içinde en harikalarından biridir: Çünkü o, kendi ruhunu, Alman ulusunun en yüce yapıtlarını, putlarını dumanlarıyla tütsülemek amacıyla kayıtsızca içine attığı küçük bir kurban ateşinde yüceltiyor. Bir an için Eroica'nın, Pastoral Senfoni'nin ve Dokuzuncu Senfoni'nin, bir rastlantı sonucu bizim şu Gratiae'ler rahibinin mülkiyetine geçtiğini düşünelim; "sorunlu ürünler"i ortadan kaldırarak, üstadın imgesini temiz tutmak da ona kalmış olsun — onun bu senfonileri yakacağından kuşkusu olan var mı? Günümüzün Strauss'ları gerçekten de böyle davranıyorlar: Bir sanatçı hakkında, ancak kendi oda hizmetlerine uygun olacak kadarını bilmek istiyorlar ve yalnızca tütsülemek ve yakmak karşıtlığını tanıyorlar. Bu ne de olsa kendilerinin bileceği bir şey: Burada şaşırtıcı olan, estetik kamuoyunun, en yoksun filisterin böylesine kendini-sergileyişinden hiç itirazsız hoşlanacak kadar donuk, belirsiz ve kandırılmaya açık oluşu, hatta estetikle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir üstatçığın Beethoven hakkında ahkâm kestiği bir sahnenin komikliğine ilişkin hiçbir duyguya sahip olmayışıdır. Mozart'a gelince, burada hakikaten, Aristoteles'in Platon hakkında söyledikleri geçerli olabilir: "K ö t ü l e r i n onu övmelerine bile izin yoktur." Oysa burada herhangi bir utanma duygusundan eser kalmamıştır, ne okur kitlesinde ne de üstatta: Germen dehasının en büyük ve en arı ürünleri karşısında, sanki müstehcen ve dine aykırı bir şey görmüş gibi, açıkça istavroz çıkartmasına izin verildiği gibi, dobra dobra itiraflarda bulunmasına ve günah çıkartmasına da seviniliyor; özellikle de kendi işledikleri günahlar için değil de, büyük dinlerin işlediğini öne sürdüğü günahlar için günah çıkarttığı zaman. Ah üstadımız gerçekten her zaman haklı olsa! diye düşünüyor ona tapan okurları, bu arada kuşkulu duygulara

kapılarak; ama kendisi, gülümseyerek ve kendinden emin, üstüne basa basa, lanetleyerek ve kutsayarak, kendi kendisine şapka sallayarak ve her an Düşes Delaforte'un Madame de Staël'e söylediği şeyi söyleyecekmiş gibi duruyor: "İtiraf etmeliyim ki, sevgili dostum, kendimden başka daima haklı olan hiç kimseyi bulamıyorum."

6.

Ceset, kurtçuk için güzel bir düşüncedir, kurtçuk ise her canlı için dehşet verici bir düşüncedir. Kurtçuklar cennetlerini şişman bir beden, felsefe profesörleri ise Schopenhauer'in iç organlarını eşelemek olarak hayal ederler ve kemirgen hayvanlar var oldukça, bir kemirgen hayvanlar cenneti de var olacaktır. Böylelikle ilk sorumuz olan: yeni inanç sahibinin cennetini nasıl tasarladığı sorusu yanıtlanmış oluyor. Straussçu filister, büyük ediplerimizin ve bestecilerimizin yapıtlarına, parçalayarak yaşayan, ısırarak hayranlık duyan, sindirerek tapınan bir asalak gibi yerleşiyor.

Şimdi ikinci sorumuz da şöyle: Yeni dinin, inananlarına verdiği cesaret nereye kadar uzanıyor? Cesaret ile arsızlık aynı şey olsaydı, bu soruya da zaten yanıt verilmiş olacaktı: Çünkü o zaman Strauss hiçbir konuda bir Memlukün sahici ve haklı cesaretinden yoksun olmayacaktı; en azından, Strauss'un yukarıda alıntıladığımız yerde Beethoven'la ilgili olarak sözünü ettiği yakışık alır tevazu, ahlaksal değil, yalnızca üslupsal bir deyiştir. Strauss, her muzaffer kahramanın hakkı olduğuna inandığı pervasızlığa yeterince katılmaktadır zaten; tüm çiçekler onun için, zaferi kazanan için büyümektedir, özellikle de k e n d i penceresini tam zamanında aydınlattığı için övmektedir güneşi. Kadim ve saygıdeğer evreni bile övgüsünden mahrum bırakmaz, sanki evrenin ancak bu övgü aracılığıyla kutsanması gerekmiş gibi ve bundan böyle yalnızca Strauss

merkez monadının etrafında salınabilirmiş gibi. Gerçi evrenin demirden dişli çarkları, ağır çekiçleri ve tokmakları olan bir makine olduğunu öğretmektedir bize, ama "evrende yalnızca acımasız çarklar devinmez, dindirici yağ da dökülür..." (s. 365) Evren, imge düşkünü üstada, onu övmek için daha iyi bir benzetme bulamadığı için özellikle şükran duymayacaktır; ola ki Strauss tarafından övülmek hoşuna gitmiş olsun. Bir makinenin çekiçlerine ve tokmaklarına damlatılan yağa ne ad verilir? Makine ellerini kaparken, bu yağın üzerine döküldüğünü bilmek, bir işçiyi avutacak mıdır? Bu imgenin çok talihsiz bir benzetme olduğunu kabul etsek bile, Strauss'un aslında evrene karşı nasıl bir ruh hali içinde olduğunu iletmek için kullandığı ve ağzından Gretchen'in sorusunun[20] döküldüğü şu işlem çeker dikkatimizi: "Seviyor — sevmiyor — seviyor mu?" Strauss çiçeklerin taç yapraklarını kopartıyor ya da ceket düğmelerini sayıyor olmasa da, yaptığı şey belki biraz daha fazla cesaret istese de, daha az zararsız değildir. Strauss "evren"e yönelik duygusunun felç olup olmadığını ve ölüp ölmediğini deneyerek öğrenmek istiyor ve kendine iğne batırıyor: Çünkü biliyor ki, bir organ ölmüş ya da felç olmuşsa, oraya bir iğne batırıldığında hiç ağrı duyulmaz. Aslında elbette kendine iğne batırmıyor, bundan daha fazla şiddet içeren ve şöyle betimlediği bir prosedürü seçiyor: "Bizim bu fikrimizi her fırsatta yüzümüze vuran Schopenhauer'e başvuruyoruz." (s. 143) Oysa bir fikrin, evren hakkındaki en güzel Strauss fikrinin bile bir yüzü olmadığına, ancak o fikrin sahibinin bir yüzü olduğuna göre, bu prosedür tek tek şu edimlerden oluşuyor: Strauss, Schopenhauer'e başvuruyor — daha doğrusu v u r u y o r : Bunun üzerine Schopenhauer de bu vesileyle Strauss'un fikrini yüzüne vuruyor. Şimdi Strauss "dindar" bir "tepki" veriyor, yani yeniden Schopenhauer'e hücum ediyor,

---

20 Goethe'nin Faust'unun bir sahnesinde, Faust ve Margarete (Gretchen) bahçede gezinirlerken, Gretchen bir yıldız çiçeği kopartıp, aşk falına bakar. (ç.n.)

sövüyor, saçmalıklardan, tanrıya hakaretlerden, alçaklıklardan söz ediyor, hatta Schopenhauer'in aklını kaçırdığı yargısında bulunuyor. Kavganın sonucu: "Eski tarz dindar tanrısı için ne istiyorsa, biz de evrenimiz için aynı dindarlığı istiyoruz" — ya da kısaca: "Seviyor!" Şu bizim Gratiae'lerin sevdalısı, yaşamı kendine zorlaştırıyor, ama bir Memluk kadar da cesurdur kendisi, ne şeytandan korkar ne de Schopenhauer'den. Bu türden prosedürler sıklaşacak olsa, ne kadar çok "dindirici yağ" tüketecektir!

Öte yandan Strauss'un gıdıklayan, iğne batıran ve vuran Schopenhauer'e nasıl bir teşekkür borçlu olduğunu anlıyoruz; bu yüzden Schopenhauer'e açıkça teveccüh gösterdiği şu satırlara da pek şaşırmıyoruz hani: "Her ne kadar Arthur Schopenhauer'in kitaplarının yalnızca sayfalarını çevirmekle kalmayıp bir de üzerlerine düşünüldüğü takdirde iyi bir şey yapılmış olacaksa da, yalnızca sayfaları çevirmek bile yeterlidir," (s. 141) vb. Aslında kime söylüyor bunu o filister şefi? O ki, Schopenhauer'i hiç okumadığı özellikle kanıtlanabilir; tam tersine Schopenhauer'in onun hakkında, "bu, üzerinde düşünülmeyi bırakın, sayfalarının çevrilmesini bile hak etmeyen bir yazardır," demesi gerekir. Belli ki Schopenhauer boğazına kaçmış: Schopenhauer hakkında öksürüp durarak ondan kurtulmaya çalışıyor. Naif övgülerin ölçüsü tamam olsun diye, Strauss eski Kant'ı da tavsiye etmeye koyuluyor: Kant'ın 1775 yılında yayımlanan "Evrensel Tarih ve Gökler Kuramı" kitabından şöyle söz ediyor: "Bu yazı bana hiçbir zaman, onun daha sonraki akıl eleştirisinden önemsiz görünmemiştir. Berikindeki kavrayış derinliği, bunda ise bakışın genişliği hayranlık uyandırıcıdır: Birinde, karşımızda sınırlı da olsa bir bilgi mülkiyetinin güvenliğiyle ilgilenen bir ihtiyar görüyoruz; diğerinde ise zihinsel kâşifin ve fatihin cesaretiyle dolu genç bir adam çıkar karşımıza." Strauss'un Kant hakkındaki bu yargısı, bana hiçbir zaman, Schopenhauer hakkındaki yargısından daha mütevazı görünmemiştir: Birinde her şeyden

önce bu denli sınırlı da olsa bir yargıyı telaffuz etmenin güvenliğiyle ilgilenen bir kabile şefini görüyoruz; diğerinde ise cehaletin verdiği tüm cesaretiyle Kant hakkında bile övgü esansları döken ünlü nesir yazarı çıkar karşımıza. Tam da Strauss'un kendi modern fikirler ahdi için Kant'ın akıl eleştirisinden hiçbir şey alamayışı gibi kesinlikle inanılmaz bir olgu ve onun her yerde en kaba gerçekçiliğin yararına konuşması, kendini kesintisiz tarih ve doğa araştırmasının güç bela elde edilmiş sonucu olarak da tanımlayan dikkat çekici karakter özelliklerindendir. Filister şefi ve onun "Biz"i için, Kant felsefesi diye bir şey yoktur. İdealizm ile son derece göreli anlamda tüm bilimler ve akıl arasındaki temel çatışkının farkına bile varmıyor. Ya da: Şeylerin kendindeliği hakkında akıl yoluyla bir karara varılamayacağını özellikle de akıl söylemeliydi ona. İnsanların belirli yaşlarda Kant'ı anlamalarının olanaksız olduğu doğrudur; özellikle Strauss gibi, gençliklerinde "dev tin" Hegel'i anladılarsa ya da anladıkları sanısına kapıldılarsa. Bunun yanı sıra, Strauss'un dediği gibi, "neredeyse çok fazla kavrayış gücüne sahip" Schleiermacher'le ilgilenmek zorunda kaldılarsa. Strauss'a, Hegel'e ve Schleiermacher'e şimdi bile "tam anlamıyla bağımlı" olduğunu ve evren öğretisinin, şeylere *sub specie bienni*[21] bakış tarzının, Alman durumlarına sırt çevirişlerinin ama özellikle utanmaz filister iyimserliğinin, ilk gençliğindeki belirli izlenimlerinden, alışkanlıklarından ve hastalık fenomenlerinden yola çıkılarak açıklanabileceğini söylersem, bu kendisine tuhaf gelecektir. Bir kez Hegelcilikten ve Schleiermachercilikten hastalanan, bir daha asla tam olarak iyileşmez.

İtiraf kitabında, iflah olmaz iyimserliğin, hakiki bir bayram günü rahatlığıyla ortalıkta salındığı bir yer var (s. 142, 143). "Dünya daha iyisi olamayacak bir şey ise," diyor Strauss, "filozofun bu dünyanın bir parçasını oluşturan düşün-

21 İki yıllık bir zaman dilimi bakış açısıyla; orijinal kullanılışı: sub specie aeterni: Sonsuzluk bakış açısıyla. (ç.n.)

cesi de, daha iyisini düşünemeyeceği bir şeydir. Kötümser filozof, her şeyden önce kendisine ait, dünyanın kötülüğünü ilan eden düşüncenin kötülüğünü ilan ettiğini ayrımsamaz; dünyanın kötülüğünü ilan eden bir düşünce kötü bir düşünce ise, o zaman dünya çok daha iyidir. İyimserlik aslında kendi işini kolaylaştırabilir; buna karşılık Schopenhauer'in, acının ve kötülüğün dünyada oynadıkları devasa role ilişkin kanıtları çok uygundur; ne var ki her sahici felsefe zorunlu olarak iyimserdir, aksi halde kendisine var olma hakkı tanımaz." Schopenhauer'in bu şekilde çürütülüşü, Strauss'un bir keresinde başka bir yerde "daha yüksek mekânların yüksek sesli sevinç çığlıkları arasında çürütme" dediği şeyin ta kendisi değilse, bir muhalifine karşı kullandığı bu teatral ifade tarzını hiç anlamıyorum. İyimserlik burada kendi işini kasıtlı olarak kolaylaştırmıştır. Ama buradaki asıl maharet, sanki Schopenhauer'i çürütmek hiç de önemli değilmiş gibi davranmak ve sıkıntıyı, üç Gratiae'nin kendilerine kur yapan iyimserden sürekli zevk alacakları biçimde kolayca uzaklaştırmaktır. Bu eylemle gösterilmek istenen, tam da bir kötümseri ciddiye almanın hiç gerekli olmadığıdır: en dayanaksız safsatalar, Schopenhauer'inki gibi "sağlıksız ve verimsiz" bir felsefeye karşı, gerekçelerin değil, olsa olsa sözcük ve şakaların ortaya konulabileceğini göstermek için özellikle yerindedir. Bu gibi paragraflarda Schopenhauer'in, iyimserliğin kendisine dümdüz alınlarının altında sözcüklerden başka bir şey barındırmayanların düşüncesizce konuşmalarından değilse, sadece saçma olmakla kalmayıp, aynı zamanda hakikaten utanmaz bir düşünüş tarzı olarak, insanlığın anlatılmaz acılarıyla acımasızca alay etme olarak göründüğünü belirttiği vakur açıklamasını kavrarız. Bir filister, Strauss gibi bu işi bir sistem haline getiriyorsa, bunu utanmaz düşünüş tarzına, yani "Ben"in ya da "Biz"in en kalınkafalı kendi rahatına düşkünlük öğretisine dek vardırarak infial uyandırmaktadır.

Örneğin kim şu psikolojik açıklamayı, besbelli ancak küstahça bir rahatına düşkünlük kuramının gövdesinde büyüyebileceği için, öfkelenmeden okuyabilir? "Beethoven, hiçbir zaman *Figaro* ya da *Don Juan* gibi bir metni besteleyecek durumda olmadığını söylemişti. İnsanların zayıflıklarını bu kadar hafife alabildiğini neşe içinde görebileceği kadar gülmemişti yaşam onun yüzüne" (s. 360). Bu zihniyetin utanmaz kabalığının en güçlü örneğini vermek gerekirse: burada, Strauss'un Hristiyanlığın ilk yüzyıllarındaki korkunç ciddi olumsuzlama dürtüsünü ve çileci iyileşme yönünü, her türden cinsel hazlarda, daha önceki aşırı doymuşlukla ve bundan kaynaklanan tiksinti ve kendini kötü hissetmeyle açıklamaktan başka bir açıklama bilmediğine değinmek yeterli olacaktır:

"Persler buna *bidamag buden* derler
Almanlarsa akşamdan kalma hali."

Strauss kendi kendisini böyle alıntılamakta ve hiç utanmamaktadır. Biz de bir anlığına çevirelim başımızı, tiksintimizi bastırmak için.

7.

Gerçekte, filister şefimiz böyle bir cesaretle soylu "Biz"ini eğlendireceğine inandığı her yerde sözcüklerde cesur, hatta gözükara davranmaktadır. Yani eski keşişlerin ve azizlerin çileciliği ve benliklerini yadsıyışları, bir akşamdan kalmalık biçimi olarak kabul edilmelidir; İsa günümüzde tımarhaneye gitmekten kurtulamayacak bir hayalperest olarak betimlenebilir; İsa'nın dirilişinin öyküsü "dünya tarihinin bir dalaveresi" olarak adlandırılabilir — Strauss'un, yani bizim şu

"klasik filister"imizin yetenekli olduğu cesaret tarzını incelemek için tüm bunları bir defalığına hoş görelim.

İlkönce onun itirafını dinleyelim: "Elbette dünyaya özellikle en az işitmek isteyeceği şeyi söylemek, sevilmeyen ve nankör bir görevdir. Dünya, büyük beyler gibi bol keseden yaşamayı seviyor, alıyor ve verecek bir şeyi olduğu sürece veriyor: Ama biri çıkıp kalemleri hesaplayınca ve bilançoyu önüne uzatınca, o zaman ona huzur kaçıran biri gözüyle bakıyor. İşte benim duygu ve düşünüş tarzım, beni ezelden beri bunu yapmaya itmiştir." Böyle bir duygu ve düşünüş tarzına cesurca denilebilir, ama yine de bu cesaretin doğal ve doğuştan mı, yoksa sonradan öğrenilmiş ve yapay mı olduğu kuşkulu kalır; belki de Strauss meslekten bir cesareti yavaş yavaş öğreninceye kadar geçen zaman diliminde, meslekten bir huzur bozan olma alışkanlığını edinmiştir yalnızca. Filistere özgü olan doğal korkaklık bununla çok iyi bağdaşır: Bunu özellikle, dile getirmesi cesaret isteyen cümlelerin tutarsızlığından anlamaktayız; sesler gök gürlemesi gibi geliyor kulağa, ama yine de atmosfer temizlenmiş olmuyor. Strauss agresif eylemler değil, yalnızca agresif sözler koyuyor ortaya ve bu sözleri olabildiğince incitici olanlarından seçiyor ve patavatsız ve patırtılı ifadelerle, kendisinde enerji ve kuvvet adına birikmiş ne varsa tüketiyor; sözleri artık duyulmaz olunca da, ağzını hiç açmamış birinden daha korkak oluyor. Eylemlerin siluetini oluşturan etik bile, onun bir sözcükler kahramanı olduğunu ve sözcüklerden öfkeli ciddiyete geçmenin zorunlu olduğu her vesileden kaçındığını gösteriyor. Hayranlık duyulacak bir açıklıkla artık bir Hristiyan olmadığını ilan ediyor, ama herhangi türden bir hoşnutluğu bozmak istemiyor; bir cemaati yıkmak için bir cemaat kurmak — hiç de çelişkili olmayan bir durum — ona çelişkili görünüyor. Kaba bir keyifle maymuncu soybilimcilerimizin tüylü urbasına bürünüyor ve Darwin'i insanlığa en büyük iyiliği yapmış kişi olarak övüyor — ama utanarak görüyoruz ki,

etiğini "dünyayı nasıl kavrıyoruz?" sorusundan tamamen kopuk olarak kurmuş. Burada doğal cesaret gösterebileceği bir fırsat vardı: Çünkü burada kendi "Biz"ine sırt çevirebilir, bellum omnium contra omnes'ten[22] ve güçlü olanların ayrıcalıklarından yaşam için ahlak kuralları çıkarsayabilirdi; elbette bu kuralların kökeninin Hobbes'unki gibi iç dünyada gözüpek bir anlamda olacak şekilde ruhbana, İsa'nın dirilişi mucizesine ve "dünya tarihinin dalaveresi"ne karşı yalnızca hep güçlü hamleler halinde patlayan bir hakikat aşkından tamamen farklı, olağanüstü bir hakikat aşkında olması gerekirdi. Çünkü böylesi tüm hamlelerde kendi kendinin yandaşı olan filister, sahici ve ciddi ciddi uygulanan bir Darwinci etikle kendi karşısında yer alırdı.

"Her türlü törel davranış," diyor Strauss, "bireyin kendini tür idesine göre belirlemesidir..." Bunu anlaşılır ve somut bir dile tercüme edecek olursak şu anlama gelir: İnsan gibi yaşa, maymun ya da fok gibi değil. Ne yazık ki bu buyruk tümüyle işe yaramaz ve güçsüzdür; çünkü insan kavramıyla en büyük çeşitlilik, örneğin bir Patagonyalı ile üstat David Strauss aynı kefeye konulmaktadır ve hiç kimse aynı haklılıkla: bir Patagonyalı gibi yaşa! ya da: üstat Strauss gibi yaşa! demeye cesaret edemeyecektir. Herhangi biri kendine: bir deha gibi yaşa, talebini yöneltecek olsaydı — ki bu insan türünün ideal anlatımıdır — ve bir tesadüf eseri bu kişi de bir Patagonyalı ya da üstat Strauss olsaydı, mantar gibi çoğalmalarından Almanya'da Lichtenberg'in bile yakındığı, vahşi çığlıklar atarak bizden en yeni inançlarının itiraflarını dinlememizi isteyen deha düşkünü orijinal delilerin ısrarcılığı karşısında ne yapardık? Strauss henüz bir kavramın insanları asla daha ahlaklı ve daha iyi yapamayacağını, ahlak vaazı vermenin kolay, ahlak kurmanın ise zor olduğunu bile öğrenemedi; o kendine daha çok, zaten

22 Herkesin herkesle savaşı (Lat.); insanların 'doğal durum'dayken içinde bulundukları düşünülen mücadele ortamı. (ç.n.)

gerçekten var olan, insanın iyilik, merhamet, sevgi ve nefsini yadsıma fenomenlerini, kendi Darwinci varsayımlarından yola çıkarak ciddi ciddi açıklamayı ve türetmeyi görev edindi: Bunu yaparken buyruk alanına sıçrayarak a ç ı k l a m a görevinden kaçmayı tercih etti. Hatta bu sıçrayış esnasında, Darwin'in temel önermesinin üzerinden hoppalıkla atlamayı da başarıyor. "Hiçbir zaman unutma ki," diyor Strauss, "salt doğaya ait bir varlık değil, bir insansın, hiçbir zaman unutma ki, ötekilerin tümü de insandır, yani tüm bireysel farklılıklarına karşın, aynı senin gibidirler, gereksinimleri ve talepleri seninkilerle aynıdır — her türlü ahlakın özeti budur." (s. 238) Ama bu buyruk nereden çınlıyor? Darwin'e göre insanın kendisi de tümüyle doğaya ait bir varlık olduğu için, özelikle aynı türden varlıkların da aynı haklara sahip olduklarını her an unutmak yoluyla ve özellikle de kendini böylece daha güçlü hissettiği ve daha zayıf yapılı öteki örneklerin yok oluşuna adım adım yol açtığı için, tamamen başka yasalara uyarak kendini insan olma doruğuna dek geliştirdiğine göre: insan bu buyruğa kendi içinde nasıl sahip olabilir? Oysa Strauss, iki varlığın hiçbir zaman tamamen eşit olmadığını ve insanın hayvanlık aşamasından kültür filisteri doruğuna varıncaya dek tüm gelişiminin bireysel farklılık yasasına bağlı olduğunu kabul etmesi gerekirken, tam tersini ilan etmekte hiç de zorlanmıyor: "Bireysel farklılıklar yokmuş gibi davran!" Nerede kaldı Strauss-Darwin ahlak öğretisi, nerede kaldı cesaret?

Hiç beklemeden, söz konusu cesaretin sınırlarını onun tam tersine dönüştüren yeni bir kanıt serilmektedir önümüze. Çünkü Strauss şöyle devam etmektedir: "Bir an bile unutma ki, kendi içinde ve çevrende algıladığın hiçbir şey bağlamsız bir parça değildir, atomların ve rastlantıların yabanıl kaosunu oluşturmaz; her şey bengi yasalara uyarak tüm yaşamın biricik ilk kaynağından, tüm akıldan ve tüm iyiden doğar — dinin özeti budur." Tüm çöküşler, tüm

akılsızlıklar, tüm kötülükler de bu "ilk kaynak"tan fışkırır ve Strauss buna evren adını verir. Böylesine çelişkili ve kendi kendisini ortadan kaldıran bir karaktere sahipken, nasıl olur da dinsel bir saygıya layık olabilir ve Strauss'un s. 365'te yaptığı gibi, ona "tanrı" adıyla hitap edilebilir? "Tanrımız bizi kollarına dışarıdan almaz (bu noktada söylenenin zıddı olarak çok mucizevi bir kollarına içeriden almayı bekliyoruz!), bizim içimizde avuntu kaynaklarını açar. Rastlantının gerçi akılsız bir dünya hükümdarı olduğunu, ama zorunluluğun, yani dünyadaki nedenler zincirinin aklın kendisi olduğunu gösterir bize." (Bu hileli ele geçirmenin farkına varmayanlar, yalnızca o "biz"in arasına girenlerdir; çünkü onlar gerçek olana, akıllı olan olarak Hegelci tapınışın, yani b a ş a r ı n ı n t a n r ı l a ş t ı r ı l m a s ı n ı n içinde büyümüşlerdir.) "Tanrımız bize, tek bir doğa yasasının uygulanmamasını istemenin bile, tüm evrenin paramparça olması anlamına geleceğini görmeyi öğretir." Tam tersine üstat bey: Dürüst bir doğa araştırmacısı, dünyanın mutlak yasalara uyduğuna inanır, ama bu yasaların etik ya da entelektüel değeri hakkında en küçük bir önermede bile bulunmaz: Bu tür dile getirimlerde, izin verilenin sınırlarında durmayan bir aklın son derece antropomorfik tutumlarını görür çünkü: Tam da dürüst bir doğa araştırmacısının kuşkuya kapıldığı noktada Strauss, bizi kendi kalemiyle süslemek için, "dindar" bir "tepki" vererek doğabilimsel ve bilgisel açıdan dürüst davranmaz; olup biten her şeyin en y ü k s e k entelektüel değere sahip olduğunu, yani mutlaka akılla ve amaçla düzenlenmiş olduğunu ve sonra da bengi iyinin bir vahyini içerdiğini kolaylıkla kabul eder. Şu halde Strauss tam bir evren savunusuna gereksinmekte ve şimdi yalnızca bir tanrı savunusu için yapılması gereken ve örneğin insanın tüm varoluşunu bir ceza eylemi ya da arınma durumu olarak kavrayabilecek şeyin aleyhine bir konumda bulunmaktadır. Strauss bu noktada ve bu sıkıntılı durumda,

gelmiş geçmiş en kuru ve en çürük metafizik hipotezi bile ortaya koymaktadır: Bu hipotez, Lessing'in bir sözünün istem dışı olarak yapılmış bir parodisidir aslında. "Lessing'in öteki sözü (s. 219'da böyle denmektedir): Tanrı ona seçmesi için sağ eliyle tüm hakikati ve sol eliyle de, sürekli yanılma koşuluyla, bu hakikate ulaşma yolundaki sürekli canlı dürtüyü uzatsaydı, o, tevazuyla tanrının sol eline uzanır ve bu eldekini isterdi — Lessing'in bu sözü, eskiden beri, bize bıraktığı en harika söz olarak kabul edilmiştir. Bu söz, Lessing'in durmaksızın araştırma ve eylem yapma arzusunun dâhiyane bir anlatımı olarak görülmüştür. Bu sözün öznel anlamının ardında sonsuz uzaklıktan gelen bir de nesnel anlam duyduğum için, bu sözün üzerimde son derece özel bir etkisi olmuştur. Burada Schopenhauer'in kendini kötü hissedip de bu sefil dünyaya karışmaktan başka yapacak şey bulamayan tanrıya ilişkin kaba sözüne en iyi yanıt yok mudur? Ya yaratıcının kendisi de elde etmek için savaşım vermeyi, kolaylıkla sahip olmaya tercih etme konusunda Lessing'le hemfikir olsaydı?" Hakikatli bir tanrı bu, hakikate ulaşma çabasında s ü r e k l i y a n ı l m a y ı seçiyor kendine ve belki de tevazu göstererek sarılıyor Strauss'un ellerine: tüm hakikati sen al, diye. Eğer bir tanrı ve bir insan kendilerini hiç kötü hissetmemişlerse, o zaman bunlar yanılmaya ve hata yapmaya heveslenen Strauss'un tanrısı ile bu heveskârlığın cezasını çekmek zorunda olan Straussçu insan olmalıdır — çünkü burada açıkça "sonsuz uzaklıktan gelen bir anlam" duyulmaktadır: Burada Strauss'un dindirici evrensel yağı akmakta, burada tüm oluşun ve doğa yasalarının akılcılığı sezilmektedir! Sahiden mi? Bizim dünyamız, Lichtenberg'in de söylediği gibi, aslında meseleyi henüz tam olarak anlayamamış daha alt bir varlığın ürünü, üzerinde daha çalışılması gereken bir numune değil miydi? O zaman bizzat Strauss'un da kabul etmesi gerekirdi ki, dünyamız aklın d e ğ i l yanılmanın sahnesidir ve tüm yasalar ya-

nılan ve üstelik memnuniyetle yanılan bir tanrı tarafından koyulduğu için, yasalara uygunluğun avutucu bir yanı yoktur. Strauss'u metafizik inşaat ustası olarak bulutlarda bir inşaat yaparken görmek, gerçekten de eğlendirici bir oyundur. Bu oyun kimin için sahnelenmektedir? Soylu ve keyfine düşkün "Biz" için, mizah duygularını yitirmesinler diye: Belki de dünya makinesinin katı ve acımasız çarkları arasında korkuya kapılmışlardır ve önderlerinden titreyerek yardım istemektedirler. Strauss, "dindirici yağı" bu yüzden akıtmaktadır; bu yüzden ızdırapla yanılan tanrıyı hizaya sokmakta, bu yüzden metafizik bir mimarın tamamen yabancılaştırıcı rolünü oynamaktadır. Tüm bunları onlarla birlikte kendisi de korktuğu için yapmaktadır — işte onun cesaretinin sınırı tam da buradadır, kendi "Biz"i karşısında bile. Onlara dürüstçe şunu söylemeye cesaret edemez: Yardım eden ve merhametli bir tanrıdan kurtardım sizi, "evren" yalnızca katı bir çark mekanizmasıdır, dikkat edin de dişlileri sizi parçalamasın! Buna cesaret edememektedir, bu yüzden iş cadıya, yani metafiziğe düşer. Oysa filister, Straussçu bir metafiziği bile Hristiyan metafiziğinden daha çok sever ve yanılmış bir tanrı düşüncesi, mucizeler yaratan bir tanrı düşüncesinden daha sempatiktir. Çünkü kendisi, yani filister yanılır, ama henüz hiçbir mucize gösterememiştir.

Filister işte tam da bu nedenle nefret eder dehadan: Çünkü özellikle deha mucizeler göstermesiyle ünlüdür. Bu yüzden Strauss'un niçin tek bir yerde dehanın ve genel olarak da tinin aristokrat doğasının gözüpek savunuculuğuna soyunduğunu bilmek son derece öğreticidir. Niçin peki? Korktuğu, hem de sosyal demokratlardan korktuğu için. Bismarck'a, Moltke'ye işaret ederek, "onlar somut, maddi gerçekler alanında göründükçe, büyüklüklerini yadsımak da olanaksızlaşıyor. O adamların en dikkafalı ve en nobran olanlarının da, yüce kişileri hiç olmazsa dizlerine kadar görebilmek için, kafalarını biraz yukarıya kaldırmaya razı

olmaları gerekir," diyor. Sayın üstat, yoksa sosyal demokratlara bir tekme yeme kılavuzu mu vermek istiyorsunuz? Tekme atma iyi niyeti, her yerde mevcuttur; bu prosedür sırasında, tekmeyi yiyenlerin yüce kişileri "dizlerine kadar" görebilmelerini siz şimdiden garantileyebilirsiniz. "Sanat ve bilim alanında da," diye devam ediyor Strauss, "bir ameleler kitlesine iş verecek inşaatçı krallar hiçbir zaman eksik olmayacaktır." Güzel — ya bir gün ameleler inşaat yapmaya başlarsa? Oluyor böyle şeyler sayın üstat, biliyorsunuz — işte o zaman krallar gülecektir.

Aslında küstahlık ve zayıflığın, gözükara sözlerle korkakça uyum sağlamanın birleştirilmesi, filisterin hangi cümlelerle etkilenip hangi cümlelerle okşanabileceğinin bu ince hesabı, kuvvet ve karakter görünümü altındaki bu kuvvet ve karakter eksikliği, tüm üstünlük ve deneyim olgunluğu yapmacıklığındaki bu bilgelik arızası — tüm bunlar bu kitapta nefretimi uyandıran şeyler. Genç adamların bu kitaba katlanabileceklerini, hatta ona değer verebileceklerini düşünseydim, onların geleceğine ilişkin umutlarımdan üzüntüyle vazgeçerdim. Zavallı, umutsuz ve gerçekten aşağılık bir filisterliğin bu itirafı, Strauss'un sözünü ettiği "Biz"i oluşturan binlerce kişinin ifadesi olmalıydı ve yine bu "Biz" de gelecek kuşağın babalarını oluşturacaktı! Gelecek kuşaklara günümüzde olmayan bir şey — sahici Alman kültürü — konusunda yardımcı olmak isteyen herkes için, korkunç koşullardır bunlar. Böyle biri zeminin külle kaplı olduğunu, yıldızların karardığını görür; her kurumuş ağaç, her çoraklaşmış tarla seslenir ona: "Çorak! Kaybettik! Buraya bir daha bahar gelmeyecek!" Böyle biri, genç Goethe'nin *Système de la nature*'ün[23] hüzünlü ateist alacakaranlığına baktığı zaman hissettiklerine benzer şeyler hissedecektir:

---

23 *Doğanın Sistemi.* (Fr.) d'Holbach'ın bir kitabı. Bkz. Goethe, *Yaşamımdan Şiir ve Hakikat,* Üçüncü Bölüm, On Birinci Kıtap, (s.511) İş Kültür Yayınları, İstanbul 2009. (ç.n.)

Goethe bu kitabı öyle gri, öyle karanlık, öyle ölümcül bulmuştu ki, kitabın varlığına zor dayanmış, bir hortlağın karşısındaymışçasına ürpermişti.

8.

Yeni inançlının cenneti ve cesareti hakkında şu son soruyu sorabilecek kadar bilgilendik artık: Kitaplarını nasıl yazıyor? Ve dinsel belgeleri hangi türdendir?

Straussçu Alman filisterinin el falının altı baskısının tüketilmiş olduğu gerçeği, bu soruları kesin ve önyargısız bir şekilde yanıtlayabilenler için, özellikle de eğitimli çevrelerde ve Alman üniversitelerinde bile böyle bir el falının sevinçle karşılandığını duyduklarında, düşündürücü bir sorun haline gelecektir. Üniversite öğrencileri bunu güçlü tinler için bir kanon olarak selamlamış ve profesörler de buna karşı çıkmamış olmalıdır: Zaman zaman bu kitap gerçekten bilginler için bir din kitabı olarak görülmek istenmiştir. Bizzat Strauss bile itiraf kitabının bilginler ve kültürlüler için yalnızca bir başvuru kaynağı olamayacağını belirtir; ama biz burada, kitabın yalnızca onlara, özellikle de bilginlere hitap ettiğinin, onlara yaşadıkları hayatın bir aynasını tutmak istediğinin üzerinde duruyoruz. Çünkü maharet buradadır: Üstat sanki yeni bir dünya görüşünün idealini tasarlıyormuş gibi davranmakta ve şimdi övgüsü her ağızdan yankılanmaktadır; çünkü herkes, tam da kendisinin dünyaya ve yaşama böyle baktığını, Strauss'un ancak gelecekte gerçekleşmesini beklediği şeyin tam da onda gerçekleştiğini görebileceğini düşünebilir. Bu kitabın olağanüstü başarısı da kısmen bununla açıklanabilir: Kitapta da yazdığı gibi, böyle mutlu yaşıyor, böyle mutlu değişiyoruz! diye sesleniyor ona bilgin ve seviniyor başkalarının da buna sevinmesine. Tek tek konular hakkında, örneğin Darwin ya da

idam cezası hakkında, tesadüfen üstattan farklı düşünüyor oluşunu son derece önemsiz buluyor; çünkü bütünde kendine özgü havayı soluduğuna ve k e n d i sesinin, k e n d i gereksinimlerinin yankısını duyduğuna çok emin olduğunu hissediyor. Alman kültürünün gerçek dostları bu ağız birliğinden ne kadar kötü etkilenmiş olsalar da, böyle bir gerçeği kendilerine bir o kadar acımasız bir kesinlikle açıklamalı ve açıklamalarını kamuoyunda dile getirmekten bile korkmamalıdırlar.

Çağımıza özgü bilimle uğraşma tarzını hepimiz biliyoruz; biliyoruz, çünkü onu yaşıyoruz: İşte bu yüzden her yerde kültür için etkili olma yeteneğinin en iyisi ve en dürüst isteği mevcut olsa bile, hemen hemen hiç kimse bilimlerle böyle bir uğraşmanın sonucunda kültür için ne çıkacağını sormuyor. Bilimle uğraşan insanın özünde (onun şimdiki görünümü tamamen bir yana) tam bir paradoks vardır: Bilimle uğraşan insan, mutluluğun en gururlu aylağı gibi davranır: sanki varoluş uğursuz ve düşündürücü bir konu değilmiş de sabit, kalıcılığı garantilenmiş bir mülkmüş gibi. Tüm yaşamını, yanıtlanması aslında ancak kendisine bir sonsuzluk garanti edilmiş kişi için önem taşıyabilecek sorular uğruna harcamaya hakkı varmış gibi davranır. En korkunç düşüşlerin gözleri, çepeçevre kuşatmış izlemektedir onu, birkaç saatin mirasçısını. Attığı her adımda şu sorular gelir aklına: Niye? Nereden? Nereye? Ama ruhu, bir çiçeğin ipçiklerini sayma ya da yoldaki taşları kırma görevinde akkorlaşır ve ilgisinin, zevkinin, gücünün ve hırsının tüm ağırlığını bu işe verir. Bu paradoks, bilimle uğraşan insan, yakın zamanlarda Almanya'da sanki bilim bir fabrikaymış gibi ve ziyan edilen her dakikanın bir cezası varmış gibi bir telaşa kapıldı. Şimdi dördüncü tabaka gibi, köleler tabakası gibi ağır bir çalışma içinde; araştırması artık bir uğraş değil, bir zorunluluk; ne sağını gördüğü var ne solunu ve yaşamın bağrındaki tüm işlerin

ve tüm düşündürücü olayların arasından dalgın dalgın ya da bitkin düşmüş bir işçiye özgü o iğrenç dinlenme gereksinimi içinde geçiyor.

Şimdi kültüre karşı da aynı tavrı alıyor. Yaşam kendisi için yalnızca bir *otium*, ama *sine dignitate*[24] cinsinden bir *otium*'muş gibi davranıyor: Rüyasında bile boyunduruğunu çıkarıp atmıyor, tıpkı özgürlüğünü elde etse de, düşlerinde zorunluluğunu, telaşını ve dayak yiyişini gören bir köle gibi. Bizim bilginlerimizin, miras kalmış küçük bir mülkü çoğaltmak isteyen ve sabahın kör ünden gece yarısına kadar canla başla çalışıp pulluk başında tarlayı süren ve öküzlerine seslenen köylülerden pek bir farkı yoktur; var olan farkları da onların lehine değildir. Pascal, insanların işleriyle ve bilimleriyle böyle ısrarla uğraşmalarının nedeninin: her yalnızlığın, her gerçek musanın onlara dayatacağı en önemli sorulardan, yani neden, nereden, nereye sorularından kaçmak olduğunu söylemektedir. Ne tuhaftır ki bizim bilginlerimizin aklına şu en sıradan soruyu: bu çalışmalarının, bu telaşlarının, bu acılı sarhoşluklarının niye olduğu sorusunu sormak gelmez. Ekmeğini kazanmak ya da onurlu yerler edinmek için değil mi yoksa? Hayır, sahiden değil. Ama yine de yokluk içindeki ve ekmeğe muhtaç biri gibi çabalamaktalar; bilim masasındaki yemekleri, sanki açlıktan ölmek üzerelermiş gibi bir hırsla ve hiç seçmeden silip süpürüyorlar. Ne var ki bilimle uğraşan insanlar olarak, bilimle ilişkilerini, işçilerin yoksunluğun ve yaşamsal zorunluluğun dayattığı görevleri yerine getirişlerindeki gibi yürütürlerse, tam da böyle telaşla, nefes nefese, oraya buraya koşuşturan, hatta tepinen bir bilimsellik yüzünden, doğum ve kurtuluş saatini beklemeye mahkûm

---

24 Burada, resmi görevleri bıraktıktan sonra 'onurla geçirilen boş zaman' anlamına gelen "otium cum dignitate" deyimiyle oynanarak, 'onursuzca geçirilen boş zaman' anlamında bir deyim türetilmiş. Deyimin kaynağı Cicero'nun, politik yaşamdan el çekerek, zamanını onurlu bir biçimde geçirmek anlamında kullandığı "cum dignitate otium" sözüdür. (ç.n.)

bir kültürden ne çıkar? Hiç kimsenin bu kültüre ayıracak zamanı yoktur — kültüre ayıracak zaman yoksa, bilim g e n e l o l a r a k neye yarar ki? Hiç olmazsa burada yanıt verin bize: Kültüre vardırmayacaksa, nereden, nereye, niçin tüm bu bilim? O zaman belki barbarlığa! Strauss'unki gibi sığ kitapların, bilginler zümresinin bugünkü kültür seviyesine yeterli geldiğini düşünecek olursak, bu zümrenin barbarlık yönünden şimdiden dehşet verici adımlar attığını görürüz. Çünkü bu iğrenç dinlenme gereksinimini ve felsefeyle ve kültürle ve genel olarak varoluşun tüm ciddiyetiyle etrafına dalgın dalgın kulak kabartarak uyuşmayı özellikle bu zümrede görüyoruz. Uzmanlık alanıyla ilgili konuşma bittiğinde, yalnızca yorgunluğun, her ne pahasına olursa olsun oyalanma isteğinin, çürümüş bir belleğin ve kopuk kopuk yaşam deneyimlerinin kanıtlarını sunan bilginler zümresinin topluluğu akla geliyor. Strauss'un yaşama dair meselelerde evlilik sorunları, savaş ya da idam cezası gibi konularda konuştuklarına kulak verecek olursak, söylediği şeyler herhangi bir gerçek deneyimden ve insanı herhangi bir biçimde kavramaktan yoksun oluşuyla dehşete düşürür bizi: Tüm yargıları son derece kitabi bir monotonluktadır, hatta temelinde ancak gazetelere uygun düşecek bir düzeydedir; gerçek fikirlerin ve kavrayışların yerini edebi anılar almıştır, anlatım tarzındaki yapmacık ölçülülük ve çokbilmişlik, düşüncedeki bilgelik ve olgunluk eksikliği karşısında bizi etkisiz bırakmak içindir. Tüm bunlar büyük kentlerdeki Alman biliminin gürültülü kürsülerinin ruhuna nasıl da tamı tamına uyuyor. Bu ruhun, ötekine sempatiyle bakması gerekiyor: Çünkü kültür özellikle bu mekânlarda elden gitmiştir, özellikle buralarda yeni bir kültürün filizlenmesi bile olanaksız kılınmıştır; burada yapılan bilimin hazırlıkları ne kadar gürültülüyse, diğer yanda da en sevilen disiplinler, en önemli disiplinlerin aleyhine, bir sürü gibi ağır basmaktadır. Samimiyetle kendi içine dalma ve kendini dehaya adama

yeteneğine, günümüz dünyasından kaçmış daimon'lardan[25] alıntı yapma cesaretine ve gücüne sahip insanları, elimizde hangi fenerle aramamız gerekiyor? Yüzeysel olarak bakıldığında, söz konusu yerlerde de, kültürün bütün şaşaası bulunuyor; etkileyici aygıtlarıyla muazzam muhafızlara ve savaş aletlerine sahip cephaneliklere benziyorlar: Sanki gökler yere indirilecek ve bilgelik en derin kuyudan çıkartılacakmış gibi yapılan hazırlıkları ve hummalı bir faaliyeti görüyoruz; oysaki en büyük makineler, savaşta en az işe yarayanlardır. Gerçek kültür de savaşımında bu yerleri bir kenara atıyor ve en iyi içgüdüleriyle, onlardan kendisine bir hayır gelmeyeceğini ve onlardan çok korkulması gerektiğini hissediyor. Çünkü bilginlerin işçi sınıfının yanmış gözlerinin ve kütleşmiş düşünme organının uyum sağlayabileceği biricik kültür biçimi, İncil'ini Strauss'un tebliğ ettiği o filister kültürüdür.

Bilginlerin işçi sınıfını ve filister kültürünü birleştiren ana nedenleri bir an için incelersek, bizi klasik olduğu kabul edilen yazar Strauss'a ve böylelikle son ana konumuza götürecek yolu da buluruz.

Bu kültür, öncelikle yüzünde bir hoşnutluk ifadesi taşır ve Alman okumuşluğunun bugünkü durumunda önemli bir değişiklik istemez; her şeyden önce Alman eğitim kurumlarının, yani Gymnasium[26] ve üniversitelerin biricikliğine ciddi ciddi inanır ve bunları yabancı ülkelere tavsiye etmekten vazgeçmez ve bu kurumlar sayesinde dünyanın en eğitimli ve en muhakeme gücüne sahip ulusu olunduğundan bir nebze bile kuşku duymaz. Filister kültürü kendine inandığı için, emrine sunulmuş yöntemlere ve araçlara da inanır. Fakat

---

25 Ruhlar, bugünkü anlamından daha pozitif bir anlamda cinler; Sokrates, içinde küçük bir daimon bulunduğunu ve yanlış bir iş yaptığında kendisini uyardığını söylerdi. (ç.n.)

26 Almanya'da yüksek öğrenime öğrenci yetiştiren ve bir sınavla mezun olunan, 9 yıllık öğretim kurumu. Klasik Gymnasium'larda Yunanca ve Latince de öğretilirdi. (ç.n.)

bunun dışında tüm kültür ve beğeni sorunlarına ilişkin en son yargıyı bilginlere bırakır ve kendini sanat, edebiyat ve felsefe hakkındaki bilgince görüşlerin sürekli büyüyen özeti olarak görür; bütün derdi, bilginleri görüşlerini açıklamaya zorlamak ve sonra bu görüşleri karıştırarak, sulandırarak ya da sistematikleştirerek Alman halkına şifalı içecek diye sunmaktır. Bu çevrelerin dışında yetişenlere, kuşkucu bir yetersizlikle kulak verilir ya da hiç kulak verilmez, dikkat edilir ya da dikkat edilmez, ta ki sonunda bir ses — kimden gelirse gelsin, yeter ki bilgin türünün karakterini kendinde taşısın — zevklerin geleneksel olarak tartışılmazlığını barındıran tapınak salonlarından dışarıya yükselene dek: İşte o andan itibaren kamuoyu fazladan bir görüşe sahip olur ve her bireyin sesini yüz katlı bir ekoyla yineler. Gerçekte ise bu mekânlarda ve her bir bireyde barınması gereken estetik tartışılmazlık son derece kuşkuludur, hatta öyle kuşkuludur ki, bir bilgin, aksini kanıtlamadığı sürece, onun zevksizliğinden, düşüncesizliğinden ve estetik olarak yontulmamışlığından emin olunabilir. Çünkü günümüz biliminin nefes nefese ve hararetli yarışına katıldıktan sonra, kaç kişi kavgacı bir kültür insanının cesur ve sakin bakışına, bu yarışın kendisini de barbarlaştırıcı bir unsur olarak yargılayan bakışa sahip olabilecek ve bu bakışı koruyabilecektir ki? Bu yüzden azınlıkta kalanlar bundan böyle bir çelişki içinde yaşamak zorundadırlar: Her yerde kamuoyunun himayesine sığınmış ve bu inançla birbirlerini karşılıklı destekleyen ve taşıyan çoğunluğun tekbiçimci inancına karşı ne yapabilirler ki? Çoğunluk kararını Strauss'tan yana vermişse ve bu çoğunluğun yönlendirdiği kitle, üstadın filister uyku ilacını art arda altı kez içmeyi öğrenmişse, böyle tek bir kişinin Strauss'a karşı olduğunu açıklaması neye yarar ki?

Burada Strauss'un itiraf kitabının kamuoyunda zafer kazandığını ve onun zafer kazanmış biri olarak sevinçle karşılandığını sözü uzatmadan kabul etsek bile, kitabın ya-

zarı, kitabının kamusal yayınlardaki çok çeşitli değerlendirilişinin kesinlikle tek sesli olmadığına ve mutlaka olumlu bir niteliği hiç taşımadıklarına ve kendisinin de bu gazete kamplarından bazılarının son derece düşmanca ve hatta edepsiz ve meydan okuyucu ses tonuna karşı kendini bir sonsözle savunmak zorunda kaldığına belki de dikkat çekmek isteyecektir. Her gazeteci benim katli vacip olduğumu düşünüyor ve bana canının istediği gibi kötü davranabiliyorken, nasıl olur da kitabım hakkında bir kamuoyu oluşabilir, diye seslenecektir bize! Strauss'un kitabının iki yüzü, teolojik ve yazınsal yüzleri birbirinden ayırt edilirse, bu çelişki kolaylıkla ortadan kaldırılabilir: Kitap, Alman kültürüne yazınsal yüzüyle dokunmaktadır. Teolojik rengiyle, Alman kültürümüzün dışında kalmaktadır ve değişik teolojik tarafların, hatta aslında doğası gereği teolojik birer tarikatçı olan ve sadece başka başka inançlardan ayrılabilmek için kendi tuhaf özel inançlarını icat eden her bir Almanın da antipatisini uyandırmaktadır. Ama y a z a r Strauss'tan konuşulması gerektiği anda, bu teolojik tarikatçıların her biri konuşmayı bırakır, teolojik uyumsuzluklar gürültüsü hemen kesilir ve âdeta bir cemaatin tek bir ağızdan seslenişi duyulur: O yine de k l a s i k b i r y a z a r olarak kalır! Herkes, en inatçı Ortodoks bile yazarın yüzüne karşı, Lessing'i andıran diyalektiği hakkında estetik görüşlerinin inceliği, güzelliği ve geçerliliği hakkında tek bir sözcük de olsa, en iyi sözleri söyler. Strauss'un ürünü, bir kitap olarak âdeta bir kitap idealine karşılık düşmektedir. Teolojik muhalifler, en yüksek sesle konuşmuş oldukları halde, bu açıdan büyük kitlenin yalnızca küçük bir dilimini oluştururlar: Kaldı ki Strauss şu sözleriyle onlara karşı bile haklı olacaktır: "Okurlarımın binlercesi karşısında, beni alenen azarlayan birkaç düzinesi çok küçük bir azınlıktır ve bunların, birincilerin sadık tercümanları olduklarını kanıtlamaları çok güç olacaktır. Bunun gibi bir meselede, genellikle hemfikir

olmayanların seslerini yükseltmeleri, hemfikir olanların sessizce bir onaylamayla yetinmeleri, hepimizin bildiği gibi, eşyanın tabiatındandır." Demek ki Strauss'un zaman zaman yol açabileceği teolojik itirafa duyulan kızgınlık bir yana; sesini uçurumdaki bir hayvanın sesi gibi algılayan en fanatik muhaliflerinde bile, y a z a r Strauss hakkında bir görüş birliği egemendir. İşte bu yüzden, Strauss'un teolojik tarafların yazınsal gündelikçi uşaklarından gördüğü muamele, filister kültürünün bu kitapta bir zafer kazandığı yolundaki önermemizi çürütmez.

Ortalama bir kültürlü filisterin, Strauss'tan bir kerte daha az dobra olduğunu ya da en azından aleni duyurularda kendini biraz daha tuttuğunu kabul etmek gerekir: Bu dobralığı başkalarında gördüğünde ise, bir o kadar daha coşmaktadır; hatta kendi evinde ve kendisi gibilerle beraber olduğunda var gücüyle alkışlamaktadır ve Strauss'taki her şeyin nasıl da tam gönlüne hitap ettiğini yalnızca yazılı olarak itiraf etmeye eli varmamaktadır. Çünkü artık bildiğimiz gibi, bizim kültür filisterimiz, en güçlü sempati duyduğu konularda bile biraz korkaktır: Kaldı ki tam da Strauss'un birazcık daha az korkak oluşu, onu önder yapmaktadır; öte yandan o n u n cesaretinin de son derece belirli bir sınır çizgisi vardır. Örneğin Schopenhauer'in neredeyse her cümlesinde yaptığı gibi o b u sınırı aşacak olsa, filisterlerin önünde bir kabile şefi gibi yürüyemeyecek ve şimdi nasıl onun ardından yürünüyorsa, o zaman da ondan öyle hızla kaçılacaktır. Bu tavrını bilgece olmasa da akıllıca bir ölçülülük olarak ve bu cesaretin *mediocritas'ını*[27] aristokratik bir erdem olarak adlandırmak isteyenler elbette yanılacaklardır: Çünkü bu cesaret iki hata arasındaki değil, bir erdem ile bir hata arasındaki bir orta noktadır — ve bu orta noktada, erdem ile hata arasında filisterlerin t ü m özellikleri yer almaktadır.

---

27 Vasatlık, ılımlılık, ortayolculuk. (Lat.) (ç.n.)

9.

"Ama o yine de klasik bir yazar olarak kalır!" Şimdi göreceğiz bakalım.

Belki şimdi üslupçu ve dil sanatçısı Strauss'tan söz etmenin sırası gelmiştir; ama daha önce, onun evini bir yazar olarak inşa edebilecek durumda olup olmadığını ve kitabın mimarisinden anlayıp anlamadığını ölçüp biçmemiz gerekiyor. Onun kitap yapmak konusunda düzenli, niyetli ve deneyimli olup olmadığı bundan sonra belli olacaktır ve bunlara: hayır, yanıtını vermek zorunda kalırsak, ününün son sığınağı olarak "klasik bir nesir yazarı" olma iddiası kalacaktır kendisine. Birincisi olmadan, bu son yetenek elbette onu klasik yazar mertebesine çıkartmaya yetmeyecektir: Olsa olsa klasik doğaçlamacı ya da üslup virtüözü mertebesine çıkartacaktır; bunlar da tüm anlatım becerisine karşın genelde ve binanın asıl inşası sırasında, hantal elleri ve tutuk gözleriyle bir beceriksize işaret ederler. Soruyoruz öyleyse, Strauss bir bütünü kuracak *totum ponere*[28] sanatsal güce sahip midir?

Genellikle daha ilk yazı denemesinde, bir yazarın bütüne bakıp bakmadığı ve baktığına uygun olarak, genel gidişi ve doğru ölçüyü bulup bulmadığı anlaşılabilir. Bu en önemli problem çözülmüş ve binanın iyi orantıları kurulmuşsa bile, yine de yapacak çok şey vardır: Tashih edilecek ne kadar çok küçük hata, doldurulacak ne kadar çok boşluk vardır; şimdiye kadar geçici bir tahta bölme ya da yanlış bir zemin yeterli oluyordu: Dört bir yanda toz ve çöküntü, nereye baksan zorunluluğun ve çalışmanın izlerini görürsün; bina bir bütün olarak hâlâ içinde oturulamaz ve ürkütücü bir haldedir: Bütün duvarları çıplaktır ve açık pencerelerden içeri giren rüzgâr uğuldamaktadır. Strauss'un binayı iyi orantılarla ve her yanında bütünü gözeterek inşa edip etmediğini sorduğumuzda, şimdi hâlâ gerekli olan büyük ve me-

---

28 Bir şeyi tamamen bitirecek, inşa edecek. (Lat.) (ç.n.)

şakkatli işi yapıp yapmadığı bizi henüz ilgilendirmiyordu: Bilindiği üzere bunun tam tersi, bilginlerin yaptığı gibi, bir kitabı parçalarından birleştirerek ortaya çıkartmaktır. Bu parçaların kendi aralarında bir bağıntıya sahip olmalarına güvenirler ve burada mantıksal bağıntıyı sanatsal bağıntıyla karıştırırlar. Yine de Strauss'un kitabının bölümlerini oluşturan dört ana soru arasındaki ilişki mantıklı değildir: "Hâlâ Hristiyan mıyız? Hâlâ dinimiz var mı? Dünyayı nasıl kavrıyoruz? Yaşamımızı nasıl düzenliyoruz?" Mantıklı değildir; çünkü üçüncü sorunun ikinciyle, dördüncü sorunun üçüncüyle ve üçünün de birinciyle hiçbir ilişkisi yoktur. Örneğin üçüncü soruyu soran bir doğabilimci ikinci soruyu sessizce geçerken, lekesiz hakikat duyusunu göstermektedir ve dördüncü bölümde ele alınan, evlilik, cumhuriyet, idam cezası konularının üçüncü bölümdeki Darwinci kuramın işe karıştırılmasıyla yalnızca iyice bulanıklaşmış ve kararlaştırılmış olacaklarını, gerçekten de bu kuramları daha fazla dikkate almadığı yerlerde Strauss'un kendisi de kavramış görünmektedir. Bununla birlikte: "Hâlâ Hristiyan mıyız?" sorusu felsefi incelemenin özgürlüğünü hemen yok ederek onu nahoş bir teolojik renge büründürmektedir; üstelik bu aşamada Strauss insanlığın büyük bir bölümünün Hristiyan değil, bugün bile hâlâ Budist olduğunu tamamen unutmuşa benzemektedir. "Eski inanç" denilince nasıl olur da doğrudan doğruya yalnızca Hristiyanlık düşünülebilir? Buradan Strauss'un bir Hristiyan teoloğu olmaya asla son vermediği ve bu yüzden bir filozof olmayı asla öğrenemediği anlaşılmaktadır; inanç ile bilgi arasında bir ayrım yapamadığı ve sözümona "yeni inanç" ile yeni bilimi sürekli bir arada telaffuz ettiği için de şaşırtır bizi. Yoksa yeni inanç, yalnızca gündelik dile ironik bir uyum sağlamaktan mı ibaret olacaktır? Zaman zaman yeni inancın ve yeni bilimin birbirlerini zararsızca temsil ettiklerini gördüğümüze göre, durum böyle galiba; 11. sayfada Strauss'un "insani olaylarda, ka-

çınılmaz karanlıkların ve yetersizliklerin hangi tarafta, eski inanç tarafında mı yoksa yeni bilim tarafında mı daha çok" olduğunu sorması, bunun bir örneğidir. Üstelik Strauss, giriş bölümündeki şemaya göre, modern dünya görüşünün dayandığı kanıtları vermek istemektedir: Ama tüm bu kanıtları bilimden alır ve burada da inançlı biri gibi değil, bilimsel bilgiye sahip biri gibi davranır.

Demek ki yeni din, yeni bir inanç değildir; aksine modern bilimle örtüşmektedir; demek ki aslında bir din bile değildir. Strauss yine de bir dine sahip olduğunu öne sürüyorsa da, bunun gerekçeleri yeni bilimden uzaktır. Strauss'un kitabının yalnızca en küçük bir bölümü, yani tek tük bazı sayfaları Strauss'un haklı olarak bir inanç diyebileceği şeye ilişkindir: Bu sayfalarda Strauss'un eski tipteki bir dindarın, tanrısına duyulmasını istediği saygıya benzer bir saygının evren için duyulmasını istediği bir duyarlılık bulunuyor. En azından bu sayfalarda bir bilimsellik kesinlikle söz konusu değildir, ama keşke biraz daha güçlü, daha doğal ve daha sağlam, ayrıca genel olarak daha inançlı olsaydı. İşte, yazarımızın hâlâ bir inanca ve dine sahip olma duygusuna hangi yapay prosedürler sonucunda kapıldığı son derece dikkat çekicidir: gördüğümüz gibi, saplayarak ve çakarak. Oradan oraya zavallıca ve güçsüz bir halde sürüklenip duruyor bu dışarıdan uyarılan inanç: Onu görmek kanımızı donduruyor.

Strauss giriş bölümündeki şemada, bu yeni inancın, eski tarzda inancın eski inançlılara sunduğu hizmetlerin aynısını sunup sunmadığını karşılaştırma sözünü verirken, sonunda kendisi de çok şey vaat ettiğini hissediyor. Çünkü aynı hizmet mi ve daha mı iyi, daha mı kötü sorusunu sonunda tamamen laf arasında ve korkakça bir aceleyle birkaç sayfada (s. 366 ve devamında) geçiştiriveriyor; hatta bir yerde utangaçlık kozunu bile kullanıyor: "Burada kendi başının çaresine bakamayana kesinlikle yardım edilemez, bizim görüş açımız için henüz olgunlaşmamıştır o." (s. 366) Buna karşılık Antikçağ'ın Stoa-

cıları evrene ve evrenin akla uygunluğuna ne büyük bir kanaatle inanıyordu! Bu açıdan bakıldığında, Strauss'un inancının orijinalliğine ilişkin iddiası bile nasıl bir ışık altında görünür? Kaldı ki, dediğimiz gibi, güçlü, sağlıklı ve doğal olduktan sonra, yeni ya da eski, orijinal ya da taklit fark etmemeli. Strauss bu damıtılmış acil inancı, bizim ve kendisinin, kendi bilgisinden zarar görmememiz için olabildiğince sıklıkla ortada bırakır. İnançtan söz ederken ne kadar korkaksa, en yeni insanlığa en büyük iyiliği yapan kişiyi, Darwin'i alıntılarken de ağzı o kadar açılır ve dolar: Çünkü örneğin doğabilimin en çetrefil konusunda sahici bir antik gururla söz alırken, yalnızca yeni Mesih'e değil, kendisine, yani yeni havariye de inanılmasını istemektedir: "Anlamadığım şeylerden söz ettiğimi söyleyecekler. İyi: Ama bunları anlayan başkaları da gelecek ve onlar beni de anlamış olacaklar." Buradan o ünlü "Biz"in yalnızca yeni evren inancına değil, doğabilimci Strauss'a da inanmakla yükümlü olduğu anlaşılmaktadır; bu durumda, bu son inanca gönül vermek için birincisindeki gibi sefil ve zalim prosedürlere gerek olmamasını dileyebiliriz yalnızca. Hatta belki de inananlarda "yeni inancın" belirtisi olan "dindar tepki"yi uyandırmak için, inancın değil, inanç nesnesinin çimdiklenip dürtülmesi gerekecektir. O zaman söz konusu "Biz"in dindarlığı için ne büyük bir kazanç sağlamış olacağız!

Aksi takdirde modern insanların, havarinin dinsel inanç katkısını dert edinmeden yollarına devam edeceklerinden korkulabilir: şimdiye kadar gerçekten evrenin akılcılığı ilkesi olmadan nasıl yollarına devam ettilerse öyle. Modern doğa ve tarih araştırmalarının, Strauss'un evrene ilişkin inancıyla hiçbir ilişkisi yoktur ve modern filisterin bu inanca ihtiyaç duymadığını, özellikle Strauss'un "yaşamımızı nasıl düzenliyoruz?" bölümünde yaptığı yaşam betimlemesi göstermektedir. Dolayısıyla Strauss, "değerli okurlarının güvenmek zorunda oldukları arabanın tüm beklentileri karşılayacağından", haklı olarak kuşku duymaktadır.

Bu araba onlara elbette uygun değildir: Çünkü modern insan Strauss'un arabasına binmezse, yolunda daha hızlı ilerlemektedir — daha doğrusu: Strauss'un arabası ortaya çıkmadan çok önce, yolunda daha hızlı ilerlemiştir. Şimdi Strauss'un hakkında ve adına konuştuğu şu ünlü "görmezden gelinemez azınlık"ın "tutarlılığa büyük önem verdiği" doğruysa, o zaman bu azınlığın, bizim onun mantıkçı yönünden hoşnut olmayışımız kadar Strauss'un arabacısından da hoşnut olmaması gerekir.

En azından onun mantıkçı yönünden vazgeçiyoruz: Belki de sanatsal açıdan bakıldığında, kitabın tamamı iyi düşünülmüş bir biçime sahiptir ve üzerinde iyi çalışılmış bir düşünce şemasına uymasa da, güzellik yasalarına uymaktadır. İşte ancak Strauss'un bilimsel, kesin sınıflandırıcı ve sistematikleştirici bir bilgin gibi davranmadığını gördükten sonra, onun iyi bir yazar olup olmadığı sorusuna geliyoruz.

Belki de insanları bir yandan "eski inanç"tan ürkütüp kaçırtmayı, bir yandan da dünya görüşünde var olan bir yaşamın sevimli ve renkli görüntüsüyle kazanmayı görev edinmiştir kendine. Özellikle en yakın okurlarından çok bilginleri ve aydınları düşünerek yazarken, gerçi bu kişilerin bilimsel kanıtların ağır toplarıyla vurulabileceklerini, ama asla teslim olmaya zorlanamayacaklarını, oysa tam da bu kişilerin "hafif örtük"[29] ayartma sanatlarına yenileceklerini, elbette deneyimlerinden biliyor olması gerekir. Strauss kendi kitabının "hafif örtük" olduğunu, ama bunu "kasıtlı" yaptığını söylemektedir. Onun aleni çığırtkanlığını yapanlar, kitabın "hafif örtük" olduğunu hissediyor, kaldı ki öyle de betimliyorlar; örneğin içlerinden biri, üstelik çok sıradan biri, bu duyumsamaları şöyle betimliyor: "Konuşma, hoş

---

29 Nietzsche burada, David Strauss'un anlatım yetersizliğiyle alay etmek için, Strauss'un kendi kitabı hakkında söylediği [hafif örtük, yeterince örtünmemiş anlamındaki] "leicht geschürzt" tamlamasıyla, ['ağır toplar' anlamındaki] "schwere Geschütz" arasında ses benzerliğinden yararlanarak bir karşıtlık oluşturuyor. (ç.n.)

bir düzenlilikle devam ediyor ve eskiye eleştirel olarak yönelirken, kanıtlama sanatını âdeta oyun oynar gibi kullanıyor, getirdiği yeniyi ise, ayartıcı bir biçimde hazırlar ve iddiasız ve şımarık beğenilere sunarken de, bundan aşağı kalmıyor. Bu kadar çok yönlü ve farklı türlerden malzemenin düzenlenişi çok incelikle düşünülmüş, her şeye değiniliyor, ama ayrıntılara inilmiyor; bir malzemeden diğerine yapılan geçişler, ustalıkla düzenlenmiş; hoş olmayan konuların bir kenara itilmelerindeki ya da susarak geçiştirilmelerindeki maharete hayran kalmamak ise elde değil." Böylesi çığırtkanların duyuları, burada da ortaya çıktığı gibi, bir kişinin yazar olarak ne y a p a b i l e c e ğ i açısından olmasa da, ne i s t e d i ğ i açısından son derece duyarlılaşmıştır. Strauss'un ne istediğini ise en iyi, onun Voltaire'in çekiciliklerini etkili ve pek de masum olmayan tavsiye edişinden anlıyoruz; çığırtkanlarının sözünü ettiği "hafif örtük" sanatlarını — eğer erdem öğretilebilirse ve bir üstat da dansçı olabilirse elbette — Strauss bu çekiciliklerin hizmetinde öğrenebilmiştir.

Strauss'un Voltaire hakkında şu yazdıklarını okuyanlar (s. 219, Volt.) nasıl olur da gizli düşüncelere kapılmaz? "Elbette Voltaire bir filozof olarak değil, esas olarak İngiliz bilimsel araştırmalarının işlenmesi açısından orijinaldir: Bu konuda eşsiz bir maharetle bütün yönlerini gösterdiği, olası bütün noktalarına ışık tutmasını bildiği malzemeyi kesinlikle ustaca bir özgürlükle kullanır ve böylelikle kesin bir yöntemlilik içinde olmadan, titizliğin gerekliliklerini de yerine getirir." Tüm olumsuz özellikler örtüşmektedir: Hiç kimse Strauss'un bir filozof olarak orijinal olduğunu ya da kesin bir yöntemlilik içinde olduğunu öne süremez; ama buradaki asıl mesele, onun "malzemeyi ustaca bir özgürlükle" kullandığını ve "eşsiz bir maharet"e sahip olduğunu kabul edip etmeyeceğimizdir. Kitabın "kasıtlı olarak hafif örtük" olduğu yönündeki itiraf, en azından eşsiz bir maharetin kastedildiğini ifşa etmektedir.

Bütün bahçe sanatlarının kullanıldığı bir alanın orta yerinde bir tapınak, bir ev değil, bahçeli bir ev inşa etmekti mimarımızın hayali. Hatta evren hakkındaki o gizemli buluş bile aslında bir etkileme aracı olarak düşünülmüş gibidir, sanki en süslü ve en rasyonel terastan irrasyonel bir unsur, örneğin deniz görünüyordur. İlk bölümlerde, yani dağınık ve barok süslemeli karanlık teolojik yeraltı mezarlarında yapılan gezinti ise, "Dünyayı nasıl kavrıyoruz?" başlıklı bölümün berraklığının, aydınlığının ve akılcılığının karşıtlığını vurgulamak için kullanılmış estetik bir araçtır: Çünkü karanlıkta yapılan o gezintiden ve irrasyonel derinliklere bakıştan sonra, yukarıdan aydınlatılan bir salona gireriz hemen; duvarlarında yıldız haritaları ve matematik işaretlerinin yer aldığı, bilimsel aygıtlarla dolu dolaplarında iskeletler, içi doldurulmuş maymunlar ve anatomik numunelerin bulunduğu gerçekçi ve aydınlık bir salondur bizi karşılayan. Buradan çıktığımızda ise, mutluluk içinde, bahçe evi sakinlerimizin tam konforuna ulaşırız; karıları ve çocuklarıyla, gazetelerinin ve gündelik politika konuşmalarının arasında, bir süre evlilik ve genel oy hakkı, idam cezası ve işçi grevi hakkında konuştuklarını duyarız; genel kanılar tespihini bundan daha hızlı çekmek bize olanaksız görünür. Sonunda biz de, burada oturanların klasik zevkine ikna oluruz: Kütüphanede ve müzik salonunda kısa bir süre oyalanmak, bize raflarda en iyi kitapların, nota sehpalarında en ünlü müzik parçalarının bulunduğuna ilişkin beklenen bilgiyi verir; hatta bize biraz müzik bile dinletilir: Eğer bu müzik Haydn'ın müziğiyse, kulaklara Riehl'in eş dost arasında yaptığı müziği gibi gelmesinde Haydn'ın bir suçu yoktur elbette. Bu arada ev sahibi, Lessing'le aynı görüşte olduğunu, Goethe'yi de Faust'un ikinci bölümüne dek onayladığını açıklama fırsatı bulmuştur. Sonunda şu bizim bahçeli evin sahibi, kendi kendini över ve onu beğenmeyenler için yapacak bir şey olmadığını, onların kendi bakış açısına göre henüz olgunlaşmamış oldukları-

nı söyler; sonra bir de arabasına binmemizi teklif eder, ama arabasının tüm beklentileri karşıladığını öne sürmek gibi bir niyetinin olmadığını da nazikçe ekler; yolundaki çakıl taşları da yeni dökülmüştür, bu yüzden üzerlerinden geçerken kötü olabilirmişiz. Bunu, Voltaire'i övdüğü aynı eşsiz maharetle de tavsiye eder, bizim Epikürcü bahçe tanrısı.

Artık bu eşsiz maharetten kuşku duyabilecek biri kalmış mıdır acaba? Malzemeyi özgürce kullanan usta tanınmış, hafifçe örtünmüş bahçe sanatçısının kim olduğu ortaya çıkmıştır, kaldı ki bu klasik sanatçının sesini de sürekli duymaktayızdır zaten: Bir yazar olarak filister olmak istemiyorum, istemiyorum! İstemiyorum! Düpedüz Voltaire olmak istiyorum, Almanların Voltaire'i! Bir de en fazla, Fransızların Lessing'i!

Bir sır verelim: Üstadımız hiçbir zaman en çok ne olmak istediğini bilemiyor, Voltaire mi, yoksa Lessing mi? Ama asla bir filister olmak istemiyor, mümkünse her ikisi birden olmak istiyor, hem Lessing h e m d e Voltaire — şu yazdıkları gerçekleşsin diye: "Herhangi bir karakteri yoktu, bir karakteri olsun istediğinde, her zaman önce bir diğerini varsayması gerekiyordu."

10.

İtirafçı Strauss'u doğru anladıysak eğer, kendisi daralmış, kurumuş ruhuyla ve bilgince ve gerçekçi gereksinimleriyle gerçek bir filisterdir; yine de hiç kimse, kendisine bir filister denmesine yazar David Strauss kadar öfkelenmeyecektir. Kendisine kasıtlı, atılgan, muzip, gözükara denmesini doğru bulacaktır; ama en çok Lessing'le ya da Voltaire'le karşılaştırıldığında, bunlar elbette filister olmadıkları için, mutlu olacaktır. Bu mutluluğu ararken Lessing'in cesur diyalektik atılganlığını mı denesem, yoksa Voltaire türünden cin gibi,

özgür tinli yaşlıların tarzı bana daha mı iyi yakışır, diye sık sık bocalamaktadır. Yazmak için masaya oturduğunda, sürekli, sanki resminin yapılmasını istiyormuş gibi bir yüz ifadesi takınmakta ve bu ifade kimi zaman Voltaire'in, kimi zaman da Lessing'in yüzündeki ifade olmaktadır. Voltaireci serimlemeye yazdığı övgüyü (s. 217 Volt.) okuduğumuzda, bugün modern Voltaire'deki serimlemenin hangi özelliğe sahip olduğunun niçin artık bilinmediğini açıklarken, ısrarla günümüz vicdanına hitap etmektedir sanki: "Üstünlükler de," diyor Strauss, "her yerde aynıdır: basit bir doğallık, saydam bir açıklık, canlı bir devingenlik, hoş bir zarafet. Sıcaklık ve vurgu da, gerekli oldukları yerde eksik değildir; laf kalabalığına ve yapmacığa duyduğu tiksinti, Voltaire'in doğasının en derinlerinden geliyordu; öte yandan kasıtlılık ya da tutkular zaman zaman anlatımını sıradanlığa çekse de, üslupçunun değil, onun içindeki insanın suçuydu bu." Buna göre Strauss, üslup basitliğinin ne anlama geldiğini çok iyi biliyor gibi görünmektedir: Bu özellik her zaman kendini sade, doğal ve naif bir biçimde dile getirme ayrıcalığına sahip olan dehanın ayırt edici bir özelliği olmuştur. Dolayısıyla bir yazarın basit bir anlatım tarzını seçmesinde en küçük bir hırs bile aranamaz: Çünkü kimilerinin bunda böyle bir yazarın nasıl biri olarak görülmek istediğini fark etmelerine karşın, kimilerinin de onu tam da öyle bir yazar olarak görmeleri mümkündür. Ama dâhi bir yazar, yalnızca anlatımının basitliği ve kesinliğiyle ele vermez kendini: Dâhi yazarın muazzam gücü, tehlikeli ve zor malzemelerle bile oynar. Hiç kimse, bilinmeyen ve binlerce uçurumlarla kesilen bir yolda bu kadar sert adımlarla yürümez: Oysa bir deha böyle bir yolda çevik adımlarla, pervasız ve zarif sıçrayışlarla yürür, adımların özenle ve korkakça ölçülerek atılmasıyla ise sadece alay eder.

Strauss'un görmezden geldiği sorunların ciddi ve korkunç olduğunu, bilgeler tarafından binlerce yıldır ele alın-

dığını kendisi de bilmekle birlikte, yine de kitabına h a f i f ö r t ü k demektedir. Dâhi üstat karşımızda "kasıtlı olarak hafif örtük" numarası yaptığında, hatta Goethe'nin giysilerinin alt kısmı zarif kıvrımlı, üst kısmı çıplakken, alt kısmının çıplak, üst kısmının zarif kıvrımlı olduğunu söylediği Rousseau'dan daha da az örtündüğünü öne sürdüğünde, varoluşun değeri ve insanın ödevleri hakkındaki sorular karşısında, dehşetten ve bütün bunların üzerinde düşünmenin karanlık ciddiyetinden eser kalmaz. Öyle görünüyor ki, tamamen naif dehalar hiç de kıvrımlara başvurmuyorlar ve belki de "hafif örtük" deyişi, çıplak dememek için başvurulmuş bir örtmecedir. Hakikat Tanrıçasını görebilmiş çok az kişi, onun çıplak olduğunu öne sürer: Belki de onu görmemiş olanların gözünde çıplaklık ya da hafif örtük olmak, hakikatin bir kanıtı, en azından bir göstergesidir. Burada duyulan kuşku bile, yazarın hırsının yararınadır: Biri çıplak bir şeyler görmektedir: Ya bu hakikatse! diye düşünür ve her zamankinden daha vakur bir yüz ifadesi takınır. Ama yazar, okurlarını kendisine herhangi sıkı giyimli bir yazardan daha vakur bakmaya zorladığında bile çok şey kazanmış olur. Bir "klasik" olmanın yoludur bu üstelik: Strauss "onu bir tür klasik nesir yazarı olarak görme, beklenmedik onayının kendisine bağışlandığını", yani yolunun menziline ulaştığını bizzat söylemektedir bize. Dâhi Strauss, hafif örtük tanrıçaların kıyafetiyle bir "klasik" olarak dolaşıyor caddelerde ve filister Strauss'un da, bu dehaya orijinal bir yön vermek için, "sahne dışına çıkartılması" ya da "bir daha geri gelmemek üzere dışarı atılması" gerekiyor.

Ah, filister tüm sahneden çıkartılmalara ya da dışarı atılmalara karşın, sık sık hep yeniden geliyor! Ah, Voltaire'in ve Lessing'in kavramlarını bürünmeye zorlanmış yüz, zaman zaman eski dürüst, orijinal biçimini alıveriyor çabucak! Ah, deha maskesi çoğu kez düşüyor ve dehanın sıçradığı yerden, onun ardından sıçramak istediğinde, onun ateş saçan

bakışlarıyla bakmak istediğinden, üstadın bakışı daha önce hiç olmadığı kadar keyifsizleşiyor, hareketleri katılaşıyor. Tam da bizim soğuk bölgemizde böyle hafifçe örtünmekle, başkalarından ve daha sık ve daha ağır üşütme tehlikesine maruz bırakıyor kendini; sonra tüm bunları başkalarının da fark etmesi son derece nahoş olabilir, ama iyileşmek istiyorsa, kendisine alenen şu tanının konulması gerekir. Bir Strauss vardı, mert, ciddi ve sıkı giyinmiş bir bilgindi; Almanya'da ciddiyetle ve ısrarla hakikatin hizmetinde olan ve kendi sınırlarının içinde kalmasını bilen her bilgin gibi sempatik buluyorduk onu; şimdi kamuoyunda David Strauss olarak ün kazanan ise bir başkasına dönüştü: Onun bu bir başkasına dönüşmesinin günahı, teologların boynuna olmalı. Yeter, nasıl ki eski ciddiyeti, bizi ciddiyete ve sempati duymaya zorladıysa, şimdi deha maskesiyle yaptığı oyunu da nefretle ya da gülerek karşılıyoruz. Yakın zamanda şöyle bir açıklama yaptı: "Acımasızca çözümleyen eleştiri yeteneğinin yanı sıra, bana aynı zamanda sanatsal biçimlerden duyduğum masum hazzın da verilmiş olmasına sevinecek olmasaydım, k e n d i d e h a m a karşı bir nankörlük olurdu bu." Kendisi hakkında verdiği bu referansa karşın, tam tersini öne süren insanların çıkması onu şaşırtabilir: Bunlar bir yandan onun sanatsal biçimlendirme yeteneğine asla sahip olmadığını öne süreceklerdir, diğer yandan "masum" diye tanımladığı hazzın, temelde güçlü ve derin bir bilgin ve eleştirmen doğasını, yani a s ı l S t r a u s s d e h a s ı n ı n altını yavaş yavaş oyup sonunda yok etmesi bakımından hiç de masum olmadığını söyleyeceklerdir. Gerçi Strauss, sonsuz dürüstlükteki bir hevesle her zaman kendisine: "böyle boş şeyleri yapmamalısın, bunu başkaları da yapabilir!" diye seslenen uyarıyı da içinde taşıdığını ekliyor. Bu ses, Strauss'un gerçek dehasının sesiydi: Bu deha ona, en son masumca hafif örtünmüş modern filister ahidinin ne kadar çok ya da ne kadar az değerli olduğunu da söylüyor. Bunu başkaları da yapabilir! Kaldı ki

birçokları daha iyisini de yapabilmiştir! Bunu en iyi yapabilenler — Strauss'tan daha yetenekli ve daha zengin kafalar — ise her zaman yalnızca boş iş yapmış olmakla kalacaklardır.

Sanırım, yazar Strauss'a ne kadar değer verdiğim anlaşılmıştır: naif bir dehayı ve bir klasiği oynayan bir oyuncuya verdiğim değer kadar. Lichtenberg, "Basit yazı tarzı, hiçbir dürüst adamın anlatımlarında yapmacıklık ve kurnazlık bulunmadığı için bile tavsiye edilir," demişti; ne var ki basit yazı tarzı henüz yazarın dürüstlüğünün bir kanıtı olabilmiş değildir. Yazar Strauss'un daha dürüst olmasını isterdim; o zaman daha iyi yazacak ve daha az ünlü olacaktı. Ya da — tastamam bir oyuncu olmak istiyorsa — iyi bir oyuncu olmasını ve naif bir dehayı ve klasiği, klasik ve dâhiyane yazmaya çalışmaktan daha iyi taklit etmesini isterdim. Geriye bir tek, Strauss'un kötü bir oyuncu ve hatta son derece değersiz bir üslupçu olduğunu söylemek kalıyor.

11.

Çok kötü bir yazar olma ayıbı, elbette Almanya'da vasat ve kendi halinde bir yazar olmanın çok zor, iyi bir yazar olmanın ise son derece şaşırtıcı ve olanaksız olması gerçeği karşısında zayıf kalmaktadır. Burada eksik olan şey doğal bir zemin, sanatsal değerlendirme, sözlü konuşmanın işlenmesi ve eğitilmesidir. Bunlar kamuoyuna yönelik tüm beyanatlarda, örneğin salon sohbetlerinde, dinsel vaazlarda ve parlamento konuşmalarında henüz ulusal bir üslubun, hatta bir üslup gereksiniminin bile ortaya çıkmadığını gösterdiği için ve Almanya'daki tüm konuşmalar, dil üzerinde yapılan en naif deneylerden öteye geçemediği için yazarın bütünlüklü bir normu yoktur ve dille kendi başının çaresine bakma hakkı vardır: Ama sonra bunun sonuç olarak "günümüz"ün Alman dilinde yol açacağı sınırsız tahribatı,

en etkileyici biçimde Schopenhauer betimlemişti: "Bu böyle devam ederse," diye yazmıştı Schopenhauer, "1900 yılında Alman klasiklerini doğru anlamak mümkün olmayacak; çünkü 'günümüz'ün seçkin lümpen jargonundan başka bir dil bilinmeyecek — ki bu dilin temel karakteri de iktidarsızlıktır." Gerçekten de daha şimdiden, Alman dil yargıçları ve gramercileri, en yeni dergilerde klasiklerimizin bizim üslubumuz için artık bir örnek oluşturamayacağını, çünkü artık kullanmadığımız bir yığın sözcüğü, deyimi ve sözdizimsel eklemeyi içerdiğini söyleyebiliyor: Bu yüzden günümüzün ünlü yazı şahsiyetlerinin sözcük ve cümle kullanımlarındaki dil maharetlerini toplamak ve taklit edilmesi için örnek göstermek yerinde olacaktır; örneğin Sanders'in küçük çaplı bir rezalet olan el sözlüğünde gerçekten de böyle yapılmıştır. Bu sözlükte iğrenç biçim ucubesi Gutzkow karşımıza bir klasik olarak çıkmaktadır: Görünen o ki, aralarında ilk sırada ya da en azından ilk sıralarda bir yerde David Strauss'un yer aldığı tamamen yeni ve şaşırtıcı bir "klasikler" sürüsüne kesinlikle alışmamız gerekiyor; oysa biz kendisini hiçbir değeri bulunmayan bir üslupçu olarak tanımlamıştık ve başka türlü de tanımlayamayız.

Bir kültür filisterinin klasik ve örnek yazar kavramını nasıl edindiği de, onun sözde kültürü için son derece karakteristiktir — gücünü ancak sanatsal açıdan kesin bir sanat üslubuna karşı koyarken gösterir ve karşı koyuşundaki ısrarıyla, bütün ifadelerinde âdeta üslup bütünlüğü gibi görünen bir tekbiçimliliğe varır. Peki nasıl oluyor da herkesin yapmasına izin verilen sınırsız dil deneylerinde, tek tek yazarlar yine de genel olarak kendilerine özgü bir ses bulabiliyorlar? Her şeyden önce olumsuz bir nitelik: her türlü aykırılığın eksikliği — *sahiden üretken olan her şeyde aykırıdır oysa.* — Şimdi Almanların her gün okuduğu şeyler, ağırlıklı olarak gazete sayfalarında, bunun yanı sıra da ilgili dergilerde yer alıyor: Bunların kullandığı

Almanca, aynı deyimlerin ve aynı sözcüklerin durmaksızın kulaklara çarpmasıyla belirleniyor ve bir Alman çoğu kez bunları okumaya saatlerini ayırdığı için, dilin kulağı bu gündelik Almancaya yavaş yavaş alışıyor, yeri geldiğinde bu dilin eksikliğini de acıyla hissediyor. Söz konusu gazeteleri imal edenler ise, uğraşlarının geneline uygun olarak, bu gazete dilinin balgamına en çok alışmış olanlardır: Kelimenin tam anlamıyla tüm beğenileri yok olmuştur ve dilleri olsa olsa tamamen yozlaşmıştır ve keyfi şeylerin tadını bir tür hoşlanma duygusuyla almaktadır. Bu genel zayıflamaya ve hastalanmaya karşın, yeni uydurulan her dilsel saçmalığa derhal hep bir ağızdan uyum sağlanması da bununla açıklanabilir: Dilin, ücretli işçilerinde zamanla yol açtığı inanılmaz can sıkıntısının intikamı, böyle küstahça yozlaştırmalarla alınmaktadır. Berthold Auerbach'ın "Alman halkına" bir çağrısını okuduğunu anımsıyorum; bu çağrıdaki her deyim Almancanın dışında, tuhaf ve uydurmacaydı, metnin bütünü de uluslararası bir sözdizimiyle oluşturulmuş ruhsuz sözcükler mozaiğiydi; Eduard Devrient'in,[30] Mendelssohn'un anısını kutladığı o utanmaz kirli Almancaya ise hiç değinmiyorum. Demek ki bizim filisterimiz dil hatasını — ne ilginçtir ki — itici bulmamakta, gündelik Almancanın bitkisiz, ağaçsız çölünde cazip birer ferahlama olarak görmektedir. Ne var ki s a h i d e n üretken olanları ise itici bulmaktadır. Modernler moderni örnek yazarın tamamen yanlış, cüretkâr ya da lime lime edilmiş sözdizimi, uydurulmuş gülünç sözcükleri, hoş görülen bir şey değil de bir hizmet, bir çeşni olarak kabul edilmektedir: ama gündelik deyimlerden, Schopenhauer'in dediği gibi "günümüz-yazarlığının son derece planlanmış canavarı"ndan uzak durarcasına ciddi ciddi ve inatla uzak duran karakter sahibi üslupçunun vay haline. Basmakalıp, posası çıkmış, güçsüz, bayağı olan, bir kural olarak; kötü

30 Eduard Devrient (1801-1877): Alman tiyatrocu. Karlsruhe'deki saray tiyatrosunun yöneticiliğini yaptı, 5 ciltlik bir Alman tiyatro tarihi yazdı. (ç.n.)

ve yozlaşmış olansa çekici bir istisna olarak kabul ediliyorsa güçlü, olağanüstü ve güzel olan zan altında demektir: Öyle ki Almanya'da iyi eğitimli bir gezginin kamburların ülkesine gelişine ilişkin öykü sürekli yinelenmektedir: Gezgin, sözümona tuhaf biçimi ve kamburunun olmayışı yüzünden en aşağılayıcı alaylara maruz kalır, sonunda ülkenin rahibi onu himayesine alır ve halka der ki: Bu sevimli yabancı için üzülün ve sizi bu okkalı et yığınıyla süslemiş oldukları için tanrılara şükran duygusuyla bir kurban sunun.

Şimdi herhangi biri günümüz ortalama Alman üslubunun pozitif bir dil öğretisini çıkarmak istese ve yazılı olmayan, telaffuz edilmeyen ama yine de uyulan buyruk olarak, herkesin yazı masasında egemenliğini sürdüren kuralları araştırsa, üslup ve retorik hakkında belki okul anılarından ve bir zamanlar Latince üslup alıştırmaları yapma zorunluluğundan, belki de Fransız yazarların okunmasından kaynaklanan ve inanılmaz hamlıkları hakkında düzgün bir eğitim görmüş her Fransız'ın alay etme hakkının bulunacağı şaşırtıcı düşüncelerle karşılaşır. Hemen hemen her Almanın onların yönetiminde yaşadığı ve yazdığı bu şaşırtıcı düşünceler hakkında, öyle görünüyor ki, henüz esaslı Almanlardan hiçbiri enine boyuna düşünmemiştir.

Sonra, zaman zaman bir imgenin ya da benzetmenin ortaya çıkması, ama benzetmenin yeni olması gerektiği talebiyle de karşılaşmaktayız: Oysa yazıcıların yetersiz beyni için yeni ile modern özdeştir; benzetmelerini demiryolundan, telgraftan, buhar makinesinden, borsadan almak için kendilerini zorlar ve bu imgelerin, modern oldukları için yeni olmaları gerektiğini düşünerek gurur duyarlar. Strauss'un itiraf kitabında modern benzetmenin haracının da hakkıyla verildiğini görüyoruz: Bizi modern bir cadde onarımının bir buçuk sayfa tutan betimlemesiyle baş başa bırakıyor; bundan birkaç sayfa öncesinde dünyayı çarklarıyla, homurtularıyla, pistonlarıyla ve "dindirici yağ"ıyla bir makineye benzetiyor. — (s.

362): Şampanyayla başlayan bir yemek. — (s. 325): Soğuk su tesisatı olarak Kant. — (s. 265): "İngiliz Anayasası karşısında İsviçre Federal Anayasası, bir su değirmeni karşısında bir buharlı makine, bir füg ya da senfoni karşısında bir vals ya da şarkı gibidir. — (s. 258): "Her davette merci sıralamasına uyulmalıdır. Birey ile insanlık arasındaki orta merci ise ulustur." — (s. 141): "Bize ölü görünen bir organizmanın, hâlâ yaşayıp yaşamadığını öğrenmek istiyorsak, bunu güçlü ama aynı zamanda acı verici bir uyarıyla, örneğin bir şey batırarak deneriz." — (s. 318): "İnsan ruhundaki dinsel bölge, Amerika'daki Kızılderililerin bölgesine benzer." — (s. 137): "Manastırlardaki dindarlık virtüözleri." — (s. 90): "Buraya kadarkilerin sonucunu, rakamsal olarak hesaplamak" — (s. 176): "Darwin'in kuramı, yeni döşenmiş bir demiryoluna benzer – – – bayraklar rüzgârda keyifle dalgalanır." Strauss zaman zaman yeni bir benzetmenin ortaya çıkması gerektiğine ilişkin filisterlere özgü talebini böylelikle, yani son derece modern bir biçimde yerine getirmektedir.

Retorik alanındaki çok yaygın ikinci bir talebe göre, didaktik tarz uzun cümlelere, üstelik geniş soyutlamalara yayılmalıdır; buna karşılık ikna edici tarz, kısa cümleleri ve anlatımda art arda dizilen karşıtlıkları sever. Schleiermacher'e özgü bir dağınıklıkla yayılması ve gerçekten de ancak bir kaplumbağanın olabileceği kadar atiklikle sürünmesi bakımından didaktik ve bilgince olana örnek bir cümle, Strauss'un kitabının 132. sayfasında yer almaktadır. "Dinin daha erken evrelerinde bu türden Bir'in yerine birçok Nereden'lerin, tek Bir tanrının yerine bir tanrılar Çokluğu'nun görünmesi, insanda tam anlamıyla bir bağımlılık duygusu uyandıran değişik doğa güçlerinin ya da yaşam ilişkilerinin başlangıçta henüz tüm çeşitlilikleriyle ona etki etmelerinden, insanın da bunlar arasında, mutlak bağımlılık söz konusu olduğundan, bir fark bulunmadığının, böylelikle bu bağımlılığın ya da varlığın Nereden geldiğinin, yani son tahlilde dayandığı yerin

yalnızca tek Bir yer olabileceğinin henüz bilincine varamamış olması, dinin bu şekilde türetilişinden ileri gelir." Bunun tam zıddını oluşturan ve bazı okurları Strauss'un adını Lessing'le birlikte anacak kadar çok heyecanlandıran kısa cümlelerin ve etkili bir canlılığın bir örneği de aynı kitabın 8. sayfasında yer alıyor: "Çok iyi biliyorum ki, bundan sonra açıklamayı düşündüğüm şeyi, çok sayıda kişi benim kadar, hatta bazıları benden çok daha iyi biliyor. Bazıları bundan söz ettiler bile. Bu yüzden susmam mı gerekir? Sanmıyorum. Hepimiz birbirimizi karşılıklı olarak tamamlıyoruz. Biri birçok şeyi daha iyi bilir, belki ben bazı şeyleri; bazı şeyleri ben daha farklı bilirim, diğerlerinden daha farklı görürüm. Hiç çekinmeden söyleyeyim, renk belli olsun ki, sahici olup olmadığını görelim." Strauss'un üslubu genellikle buradaki dernekçi üniversitelinin hızlı yürüyüşü ile şu cenaze arabası yavaşlığı arasında yine de orta yolu bulmaktadır; ama iki günahın arasında her zaman bir erdem değil, çoğu kez yalnızca zayıflık, acizlik, iktidarsızlık bulunur. Strauss'un kitabında daha incelmiş ve daha zekice yönler aradığımda ve itirafçı Strauss'ta övgüye değer bir şey bulamadığımdan, hiç olmazsa yazar Strauss'ta bazı şeyleri övebilmek için bir başlık açtığımda, aslında hayal kırıklığına uğradım. Arayıp durdum, ama açtığım başlık boş kaldı. Buna karşılık dil hataları başlığı altında karışık imgeler, muğlak kısaltmalar, zevksizlikler ve yapmacıklıklarla başka bir bölüm dolup taştı, öyle ki, daha sonra bu son derece geniş koleksiyonumdan ancak mütevazı bir seçki yapmaya cüret edebilirim. Belki de bu başlık altında, tam da günümüz Almanlarının büyük ve çekici üslupçu Strauss'a inanmalarına yol açan şeyleri bir arada toplamayı başarabilirim: Bunlar, kitabın genelindeki kuru ıssızlıkta ve tozlanmışlıkta, hoş olmasa da sancılı bir çekicilikle insanı şaşırtan tuhaflıklardır. Strauss'un benzetmelerini kullanacak olursak, bu gibi bölümlerde en azından daha ölmediğimizi fark ediyoruz ve bu gibi ısırıklara karşı hâlâ tepki veriyoruz. Çünkü geriye kalan ne varsa, klasik ne-

sir yazarlarının hesabına olumlu bir özellik olarak kaydedilen her aykırı şeyin, yani üretici olan her şeyin eksikliğini gösteriyor. Olağanüstü yavanlık ve kuruluk, insanı gerçekten açlıktan öldürecek bir yavanlık, şimdi kültürlü kitlede, sağlıklılık belirtisi işte tam da buymuş gibi doğal olmayan bir duygu uyandırıyor; öyle ki *Dialogus de Oratoribus'un*[31] yazarının söyledikleri tam da burada geçerli oluyor: *"illam ipsam quam iactant sanitatem non firmitate sed ieiunio consequuntur..."*[32] Bu yüzden, onlarınkinden tamamen farklı bir sağlıklılığın belgesini oluşturduğu için, içgüdüsel bir ağız birliğiyle, tüm *firmitas*'tan[33] nefret etmekteler; devinimlerin ateşli gücüne, gergin sıkılığa, kasların çalışmasının bolluğuna ve narinliğine kuşku düşürecek *firmitas'ı* arıyorlar. Doğayı ve şeylerin isimlerini ters yüz etmeye ve bundan böyle zayıflık gördüğümüz yerde sağlıklılıktan, gerçek bir sağlıklılıkla karşılaştığımız yerde hastalıktan ve anormallikten söz etmek için anlaşmışlar. Böylece David Strauss da "klasik" sayılmaktadır.

Bu yavanlık, hiç olmazsa katı bir mantıksal yavanlık olsaydı: Ne var ki bu "zayıflar" özellikle düşüncedeki basitliği ve sıkılığı yitirmişler ve dil onların ellerinde mantıksızca lime lime olmuş. Bu Strauss üslubunu Latinceye çevirmek bir denensin: Kant'ta bile mümkündür bu ve Schopenhauer'de rahatlıkla ve çekicilikle gerçekleşir. Strauss'un Almancasıyla bunun gerçekleşmeyişinin nedeni, muhtemelen bu Almancanın, diğerlerininkinden daha Alman oluşu değil; Strauss'ta dağınık ve mantıksız, diğerlerinde ise sade ve yücelikle dolu oluşudur. Buna karşılık eskilerin konuşmayı ve yazmayı öğrenmek için

---

31 Tacitus'un bir kitabı, "Hatipler Üzerine Diyalog". (ç.n.)

32 Tacitus'un *Dialogus de Oratoribus*'undan alıntı, tamamı şöyledir "Şayet siz köhnemiş bir biçimde hâkim önünde bundan bahsederseniz hiçbir dinleyici sizi dikkatle takip etmeyecek, halk sizi dinlemeyecek, nihayetinde mahkemelik olanlardan hiçbiri size tahammül edemeyecek, böylelikle siz mahzun ve terk edilmiş olarak böyle bir sağlığa ulaşacaksınız ki siz onunla gurur duyuyorsunuz, sağlıklı bir kuvvete (güce) dayanmayan, ama nefsani lezzetlerden feragat eden." (ç.n.)

33 Sağlamlık, kuvvet, güç. (Lat.) (ç.n.)

nasıl çaba gösterdiklerini ve yenilerin böyle bir çaba göstermediğini bilenler, eski olduğu kadar yeni de olan öteki dillere tekrar yönelmek üzere bu kitabı mecburen bir kenara fırlatıp attıktan sonra, Schopenhauer'in de söylediği gibi, gerçek bir rahatlama hissederler. Schopenhauer şöyle der: "... çünkü bunlarda adamakıllı sabit bir dil, istisnasız sabitlenmiş ve sadakatle gözetilmiş bir gramer ve ortografi bulurum ve dikkatimi tamamen düşüncelere veririm; öte yandan Almanlarda her an kendi gramatik ve ortografik şımarıklıklarını ve kaba fikirlerini kabul ettirmek isteyen yazarın küstahlığıyla rahatsız edilirim, burada edepsizce kurumlanan delilik beni iğrendirir. Cahillerin ve eşeklerin güzel, eski, klasik bir dile kötü muamele ettiğini görmek, sahiden de gerçek bir işkencedir."

Schopenhauer'in kutsal öfkesi böyle seslenir size, sizse daha önce ikaz edilmediğinizi söyleyemezsiniz. Kesinlikle herhangi bir uyarıyı dinlemeyi ve klasik Strauss'a duydukları inancın sarsılmasını istemeyenlerin, son çare olarak onu taklit etmeleri tavsiye edilir. Zararı ziyanı kendinize ait olmak üzere deneyin bunu: Kendi üslubunuzu ve sonunda kafanızı da bozarak ödeyeceksiniz bunun cezasını ve Hint atasözündeki bilgelik, sizin için de geçerli olacak: "Bir ineğin boynuzunu kemirmek yararsızdır ve yaşamı kısaltır: Dişler kırılır, üstelik içinden özsuyu da çıkmaz."–

12.

Son olarak klasik nesir yazarımıza, söz verdiğimiz üslup numuneleri koleksiyonunu sunmak istiyoruz;[34] Schopenhauer olsa, buna çok genel bir başlık atardı: "Günümüzün

---

34 Bu bölümde Nietzsche, David Strauss'un kitabındaki anlatım bozukluklarını, Almanca dilbilgisi ve sözdizimi kurallarına göre hatalı kurulmuş cümleleri vb. ele alıyor. Nietzsche'nin verdiği örnekler Türkçeye çevrildiğinde, kimi zaman özelliğini yitirmektedir. Buna rağmen bu bölümde herhangi bir kısaltmaya gidilmemiştir. (ç.n.)

Lümpen Jargonu İçin Yeni Kanıtlar"; çünkü David Strauss'a teselli olsun diye, bu onu teselli edecekse elbette, tüm dünyanın onun gibi, bir kısmının daha da berbat yazdığı ve körlerin arasında her tek gözlünün kral olduğu söylenebilir. Sahiden de onun bir gözü olduğunu teslim edersek, ona çok şey teslim etmiş oluruz, ama yine de bunu yapıyoruz; çünkü Strauss Almanya'yı mahvedenlerin en rezilleri olan Hegelciler ve onların kötürüm nesilleri gibi yazmıyor. Strauss hiç olmazsa bu bataklıktan kısmen çıkmak istiyor, ama uzun süredir hâlâ sağlam yere basmıyor; gençliğinde Hegelce kekelediği hâlâ fark ediliyor: O zamanlar bir yerleri burkulmuş, bir kası uzamıştı; o zamanlar kulağı, trampet sesleri arasında büyümüş bir çocuğun kulakları gibi, bir daha asla iyi örneklerle ve sıkı bir terbiyeyle yetişmiş yazarların, onların egemenliğinde yaşadığı seslerin sanatsal zariflikteki ve güçlü yasalarını duyamayacak kadar tıkanmıştı. Bir üslupçu olarak böylece elinde avucunda nesi var nesi yoksa yitirdi ve — yeniden Hegelci bataklığa gömülmek istemiyorsa — yaşamı boyunca gazete üslubunun kısır ve tehlikeli kaygan kumunda oturmaya mahkûm oldu. Yine de günümüzde birkaç saatliğine ünlü oldu ve belki daha birkaç saat boyunca ünlü biri olarak anılacak; ama sonra gece ve geceyle birlikte unutulmuşluk çökecek: Kaldı ki daha onun üslup günahlarını kara kaplı deftere yazdığımız şu anda bile, ününün günbatımı başlıyor. Çünkü Alman diline günah işleyen, tüm Almanlığımızın kutsallığını ihlal etmiştir: Bu Almanlık ki, herkes aracılığıyla milliyetlerin ve törelerin karışımı ve değişimi yoluyla, kendini ve böylelikle Alman tinini de metafizik bir büyü gibi kurtarmıştır. Günümüzün alçak ellerinde yok olmadığı sürece, Alman tininin geleceğini garantileyen işte bu Almanlıktır. "Ama *di meliora*![35] İleri kalınderililer, ileri! İnsanların kendilerini ifade ettikleri, büyük şairlerin ve büyük düşünürlerin yazdıkları Alman dili budur. Çek pençelerini!" —

---

35 Sağlık bakımından kendini iyi hissetme. (Lat.) (ç.n.)

Örneğin Strauss'un kitabının hemen ilk sayfasından bir cümle alalım: "Gücü arttığı anda — — — Roma Katolikliği, tüm ruhani ve dünyevi iktidarını, hatasız ilan edilen Papa'nın elinde, diktatörce toplama gerekliliğini kabul etti." Bu gevşek giyside, birbirine kesinlikle uymayan ve eşzamanlı olarak bir arada bulunmaları mümkün olmayan cümleler var; insan herhangi bir gerekliliği kabul edebilir, kendi gücünü bir elde toplayabilir ya da onu bir diktatörün eline verebilir, ama onu bir başkasının elinde diktatörce toplayamaz. Katolikliğin, gücünü diktatörce bir arada topladığı söylenirse, kendisi de bir diktatöre benzetiliyor demektir: Ama burada belli ki hatasız Papa diktatöre benzetilmekte ve bu zarf, dil duygusunun eksikliği ve muğlak düşünce yüzünden yanlış yere konmaktadır. Öteki deyişin saçmalığını anlayabilmek için, aynı deyişi şöyle basitleştirerek söylemeyi öneriyorum: Bu bey, dizginleri, arabacısının elinde bir araya topluyor. — (s. 4) "Eski Konsistor[36] rejimi ile, Sinod yönetimine yönelik çabaların arasındaki çelişkinin temelinde, bir yanda hiyerarşik, diğer yanda demokratik yönlerin ardında, esasen dogmatik-dinsel bir fark yatmaktadır." Bundan daha beceriksizce bir ifade olamaz: İlkin bir yönetim ile belirli çabalar arasında bir çelişki bulunduğunu öğreniyoruz, sonra bu çelişkinin temelinde de dogmatik-dinsel bir fark yattığını, temelde yatan bu fark da, bir yanda hiyerarşik bir özelliğin, diğer yanda ise demokratik bir özelliğin ardında yer almaktadır. Bilmece: Hangi şey, iki şeyin ardında, üçüncü bir şeyin temelinde yer almaktadır? — (s. 18): "ve günler, anlatıcı tarafından

---

36 Katolik mezhebinde, Papanın yönetiminde yapılan kardinaller toplantısı. Sinod: Kilise temsilcilerinin çeşitli konuları görüşmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları meclis. (ç.n.)

yanlış anlaşılamayacak bir biçimde akşam ile sabah arasına çerçevelendikleri halde" vs. Yalvarırım, dili ne kadar utanmazca kötüye kullandığınızı görmek için Latinceye çevirin bu cümleyi. Çerçevelenen günler! Bir anlatıcı tarafından! Yanlış anlaşılamayacak bir biçimde! Ve bir şeylerin arasına çerçevelenmiş! — (s. 19): "Yanıltıcı ve çelişkili bilgiler, yanlış görüşler ve yargılardan, Kitabı Mukaddes'in içinde söz edilemez." Sonderece hakaret edercesine dile getirilmiş! "Kitabı Mukaddes'in içinde" ve "Kitabı Mukaddes'te"yi birbirine karıştırıyorsunuz: Birincisi cümlenin başında olmalıydı. Sanırım, şöyle demek istemiştiniz: Kitabı Mukaddes'te yanıltıcı ve çelişkili bilgilerden, yanlış görüşlerden ve yargılardan söz edilemez; peki niçin söz edilemez? Çünkü o Kitabı Mukaddes'tir — demek ki, "Kitabı Mukaddes'te söz edilemez". "Kitabı Mukaddes'in içinde"yi ve "Kitabı Mukaddes'te"yi art arda sıralamamak için, lümpen jargonuyla yazmaya ve edatları karıştırmaya karar vermişsiniz. Aynı suçu sayfa 20'de de işliyorsunuz. "Eski yazılara, bir araya getirilmiş kompilasyonlar." Burada "yazılarda bir araya getirilmiş" ya da "eski yazıların bir araya getirildiği" demek istiyorsunuz. — Aynı sayfada üniversiteli ağzıyla, "nahoş bir konuma yerleştirilen, önce defalarca yanlış yorumlanan" (daha iyisi: yanlış yorumlanmış olan), "Sonra düşman olunan ve karşı çıkılan" bir "öğretici şiir" den söz ediyorsunuz. Hatta sayfa 24'te, "Kişinin sertliklerini yumuşatmaya çalıştığı sivrilikler" diyorsunuz. Sertliğinin sivri bir şeyle yumuşatıldığı sert bir şeyi bilmemek gibi nahoş bir konumdayım ben; gerçi Strauss sayfa 367'de, "Bir arada sarsılarak yumuşatılmış keskinlik"ten — bile söz ediyor. — (s. 35): "Oradaki bir Voltaire'e

burada bir Samuel Hermann Reimarus, iki ulus için de kesinlikle tipik bir biçimde denk düşüyordu." Bir adam her zaman yalnızca bir ulusa tipik olarak denk düşer; ama bir başka adama, iki ulus için de tipik olarak denk düşmez. Bir cümleden tasarruf etmek ya da dolandırıcılık yapmak için, dile uygulanan yüz kızartıcı bir şiddettir bu. — (s. 46): "Şimdi, Schleiermacher'in ölümüne daha birkaç yıl sonra, — —"

Böyle ayaktakımı güruhu, sözcüklerin yerini dert edinmez; onların trampet-sesi kulaklarına burada Schleiermacher'in "ölümüne" değil de "ölümünden" sözcüğünün kullanılması gerektiği, "kadar" denilmesi gereken yerde "için" demek kadar önemsiz gelir. — (s. 13): "Bugünkü Hristiyanlığın harelendiği tüm değişik nüanslarda da, bizde yalnızca en aşırısı, en durulanmış olanı söz konusu olabilir, bizim onu kabul edebilip edemeyeceğimiz de." Mesele nedir sorusu, ya "şu ve şudur" diye yanıtlanabilir; ya da "bizim onu..." diye yanıtlanabilir. İki yapıyı birbirine karıştırmak, ayaktakımı tayfasını belli ediyor. Strauss herhalde şunu söylemek istiyor: "Bizde ancak, yalnızca en aşırısını kabul edip edemeyeceğimiz söz konusu olabilir:" Ama Alman dilinin edatları, sanki özellikle söyleyişin şaşırtıcı olması için kullanılıyorlar. Örneğin "klasik" yazar sayfa 358'de, bizde bu şaşkınlığı yaratmak için "bir kitapta söz konusu edilen şey" ile "söz konusu olan şey" deyişlerini birbirine karıştırıyor ve biz şöyle bir cümleyi işitmek zorunda kalıyoruz: "Bu sırada, dışsal ya da içsel kahramanlığın mı, açık alandaki savaşların mı, yoksa insanın kalbindeki savaşların mı söz konusu olduğu belirsiz kalıyor." — (s. 343): "müzikal eğilimlerinde bu has-

talığı günışığına çıkan aşırı derecede gergin çağımız için." Bu, "günışığına çıkmak" ile "günışığına çıkarmak" deyişlerini birbirine karıştıran utanılası bir cümledir. — (s. 70): "Burada, havarilerin öldürülmüş üstatlarının düşüncesinin üretimi için onun aracılığıyla yükseldikleri düşünce yollarından birisini görüyoruz." Ne imge ama! Tam bir baca temizleyicisi fantezisi. Bir yoldan bir ürüne yükselmek! — Kelimelerin büyük efendisi Strauss 72. sayfada İsa'nın dirilişinin öyküsünü "dünya tarihinin dalaveresi" olarak tanımlarken, bir gramercinin bakış açısıyla, kendisine bu "dünya tarihindeki dalavere"yle, yani kişisel kazancı hedefleyen bir dolandırıcılıkla ve başkalarını aldatmayı düşünmekle aslında kimi suçladığını sormak isteriz. Kimdir peki dolandırıcı, kimdir hilekâr? Çünkü bu alanda kendi yararını düşünen bir özne olmaksızın bir "dalavere"den de söz edemeyiz. Bu sorumuza Strauss — o da, kendi tanrısını, yani seçkin bir ızdırapla yanılan tanrıyı dolandırıcı olarak dile düşürmekten çekinecekse elbette — hiçbir yanıt veremeyeceği için, bu ifadenin hem saçma hem de zevksiz olduğunu kabul etmemiz gerekir. — Aynı sayfada Strauss şöyle demektedir: "öğretileri, tek tek yapraklar gibi rüzgârda savrulacak ve dağılacaktı, elbette bu yapraklar onun dirilişine ilişkin kuruntu tarafından, sanki kaba ve sağlam bir kitap cildi tarafından bir araya getirilmiş ve böylelikle korunmuş olmasalardı." Rüzgârdaki yapraklardan söz eden, daha sonra bunlardan ciltleme işlemiyle bir araya getirilebilen kitap sayfalarını anlayan biri, okurun hayal gücünü yanıltır. Özenli bir yazarın en korktuğu şey, bir imgede okuru kuşkuda bırakmak ya da yanıltmaktır: Çünkü imge bir şeyi somutlaştırmak içindir; ama imgenin kendisi bulanık bir biçimde anlatılmışsa ve ya-

nıltıcı oluyorsa, konuyu imgesiz halinden de daha karanlık hale getirir. Oysa bizim "klasik" yazarımız hiç de özenli değildir, "kaynaklarımızın eli"nden (s. 77), "kaynaklardaki tutamak[37] eksikliği"nden ve (s. 77) "bir gereksinimin eli"nden (s. 215) cesurca söz etmektedir. — (s. 73): "Dirilişine duyulan inanç, İsa'nın hesabına yazılıyor." Pek de sıradan olmayan konularda böyle sıradan bir tüccar ağzıyla konuşmayı seven, yaşamı boyunca kötü kitaplar okuduğunu belli eder. Strauss'un üslubu, tamamen kötü okumalara tanıklık eder. Belki de teolojik muarızlarının yazılarını biraz fazlaca okumuştur. Peki eski Yahudi ve Hristiyan tanrısını, böylesi küçük burjuva imgelerle rahatsız etmeyi nereden öğrenir insan? Örneğin Strauss 105. sayfada, "eski Yahudi ve Hristiyan tanrının, oturduğu sandalyenin altından çekildiği" yerde ya da yine 105. sayfada, "kişiselleşmiş eski tanrının âdeta konut sıkıntısı çektiği" yerde ya da 115. sayfada aynı tanrının uygun bir biçimde yerleştirilip meşgul edilerek "iaşesinin sağlanacağı küçücük bir oda"ya konduğu yerde, bu işi çok iyi yapmaktadır. — (s. 111): "yerine getirilen duayla, kişiselleşmiş tanrının önemli bir niteliği daha yok olmuştur". Mürekkep lekeleri, lekelemeden önce düşünsenize! Diyeceğim o ki, mürekkeple, bir "nitelik" olması gereken duanın üstüne, onunla "yok olmuş bir nitelik" daha sıvanıyorsa, o mürekkebin yüzü kızarmalıdır! —Ya 134. sayfadakine ne demeli! "Eski zamanların insanı kendi tanrılarına yüklediği arzu edilen niteliklerden bazılarını — örnek olarak yalnızca uzayda en hızlı yol alma yeteneğini vermek isterim — şimdi, doğaya ras-

---

[37] Tutamak: Almancası 'Handgriff'. Burada verilen örneklerin hepsinde bir 'Hand' (el) sözcüğü geçiyor. (ç.n.)

yonel bir biçimde egemen olunması sonucunda, bizzat üstüne almıştır." Bu yumağı kim çözecek bize? Güzel; eski zamanların insanı tanrılara nitelikler yüklüyor; "arzu edilen nitelikler" bile yeterince düşündürücü! Strauss yaklaşık olarak, insanın, sahip olmayı istediği ama sahip olmadığı her şeyin tanrılarda gerçekten bulunduğunu varsaydığını söylüyor; böylelikle bir tanrı, insanların isteklerine karşılık düşen niteliklere, yani yaklaşık olarak "arzu edilen nitelikler"e sahip oluyor. Ama şimdi, Strauss'un öğretisine göre, insan bu "arzu edilen nitelikler"den bazılarını kendi üzerine alıyor — karanlık bir süreç bu. Sayfa 135'te betimlenen de öyle: "bu bağımlılığa, en kestirme yoldan, insan için yararlı bir yön değiştirme arzusu ortaya çıkmalı." Bağımlılık — yön — en kestirme yol, ortaya çıkan bir arzu — böyle bir süreci gerçekten görmek isteyenin vay haline! Körler için resimli kitaptan bir sahne. Dokunmak gerekiyor. — Bir başka örnek (s. 222): "Bu hareketin yükselen ve yükselişiyle tek bir alçalışı atlayan yönü"; daha sıkı bir örnek (s. 120): "Kant'ın son yön değiştirmesi, bulduğumuz gibi, hedefe varmak için yoluna gelecekteki bir yaşamın sahası üzerinden bir istikamet çizmek zorunda olduğunu gördü." Bu siste yolunu bulmak için katır olmak gerek. Zorunda olduğunu gören yön değiştirmeler! En kestirme yoldan yararlı olan yön değiştirmeler! Bir saha boyunca istikamet çizen yön değiştirmeler! Hangi saha üzerinde? Gelecekteki yaşamın sahası üzerinde mi? Cehennemin dibine, topografya: Işıklar! Işıklar! Bu labirentte Ariadne'nin ipliği[38] nerede? Hayır, en ünlü nesir yazarı olsa bile, hiç kimse kendinde böyle yazma hakkını göremez: Hele "bütünüyle gelişmiş din-

38 Yunan mitolojisinde, Ariadne labirentten dönerken çıkış yolunu bulabilmesi için Theseus'a bir iplik verir. (ç.n.)

sel ve ahlaksal yetenekte bir insan" (s. 50) hiç göremez. Yaşını almış bir adamın, dilin atalardan kalan ve sonraki kuşaklara bırakılan bir miras olduğunu ve ona, kutsal ve paha biçilmez ve dokunulmaz bir şeye duyulan saygı gibi, derin bir saygı duyulması gerektiğini bence bilmesi gerekir. Kulaklarınız duymaz olduysa, başkalarına sorun, sözlüklere bakın, iyi gramer kitaplarından yararlanın, ama böyle bir şey peydahlamaya yeltenmeyin! Strauss örneğin şöyle demektedir (s. 136): "kendini ve insanlığı uzaklaştırdığı kuruntu, herkesin kavrayışına varmış olması gerektiği çaba". Bu yapı yanlıştır, çiziktirenin gelişmiş kulağı bunu fark etmiyorsa, ben kulağına bağırmak isterim: İnsan "ya bir şeyi birisinden uzaklaştırır" ya da "birisini bir şeyden uzak tutar"; o halde Strauss'un "kendini ve insanlığı kuruntulardan uzaklaştırmak" ya da "onu kendinden ve insanlıktan uzak tutmak" demesi gerekirdi. Strauss'un yazdığı şeyler ise, lümpen jargonudur. Böyle üslupçu bir kalınderilinin, yeni oluşturulmuş sözcüklerle ya da yeniden biçimlendirilmiş sözcüklerle ortalıkta dolaşmasına, sanki Sebastian Frank'mış gibi "sosyal demokrasinin düzleyici anlamı"ndan (s. 279) söz etmesine ya da Hans Sachs'ın bir deyişini taklit etmesine (s. 259) ne gözle bakmalıyız peki? "Halklar tanrının istediği, yani doğaya uygun biçimlerdir, insanlık onlarda kendine varoluş kazandırır, aklı başında hiç kimse onları görmezden gelemez, dürüst olan hiçbir kimse onlardan kendini çekemez." — (s. 252). "Bir yasaya göre, insan türü ırklara ayrılır"; — (s. 282) "Yol alma direnişi". Strauss, anlatımının modern dokumasının ortasında böyle arkaik bir paçavranın neden bu kadar göze çarptığını fark etmemektedir. Çünkü herkes bu gibi deyişlerin ve böyle paçavraların çalıntı olduklarını anlamaktadır. Ama bizim ya-

macı terzimiz, zaman zaman yaratıcılık da gösterir ve yeni bir sözcükle donanır. 221. sayfada Strauss, "gelişen, bileği bükülen ve savaşarak yükselen yaşam" dan söz etmektedir: Oysa "bileği bükülmek" olsa olsa ya çamaşır yıkayan kadınlar ya da savaşı bitiren ve ölen kahramanlar için kullanılır; "gelişmek" anlamında kullanılması ise Strauss Almancasıdır. "kundak bağlamanın ve çözmenin tüm aşamaları ve basamakları" kundak çocuğu Almancası! — (s. 252) Sonuçta" yerine "bağlanışta". — (s. 137): "Ortaçağ Hristiyanlarının günlük uğraşında, dinsel unsur çok daha sık ve kesintisiz olarak konuşmaya geliyordu", "Çok daha kesintisiz olarak", Strauss örnek bir nesir yazarı olduğuna göre, bu da örnek alınacak bir karşılaştırmadır: elbette, olanaksız "mükemmelleşmiş" (s. 223 ve 214) de kullanıyor. Ama "konuşmaya gelmek!" nereden çıkarıyorsunuz bunları ey cüretkâr dil sanatçısı? Çünkü artık ne yapacağımı şaşırdım, hiçbir benzetme gelmiyor aklıma: Bu türden bir "konuşma"ya muhatap kaldıklarında Grimm Kardeşler bile mezar taşı gibi sessiz kalırlar. Herhalde şunu demek istiyorsunuz: "Dinsel unsur daha sık dile geliyor", yani yine tüyleri diken diken eden bir cehaletle edatları karıştırıyorsunuz; dile gelmek ile konuşmaya gelmeyi karıştırmak, bunu alenen konuşamam, sizin için bir şeyi dile getirmiyorsa, bayağılığın damgasını taşımaktadır.— (s. 220): "onun öznel anlamının ardında bir de sonsuz erimdeki nesnel olanının sesini duyduğumda." Dediğim gibi, kulağınız zayıf ya da tuhaf: "Anlamların sesi"ni duyuyorsunuz siz, üstelik başka anlamların "arkasından", duyulan bu anlamlar da "sonsuz erimde! Bu yan anlamsızlıktır ya da topçuların kullandığı mesleki bir benzetmedir. — (s. 138): "Kuramın dış hatları böylelikle şimdiden verilmiştir; bu hatların için-

deki hareketi belirleyen yayların bazıları da şimdiden yerleştirilmiştir." Bu da yine ya bir saçmalık ya da tuhafiyecilere özgü bizim anlayamayacağımız türden bir benzetmedir. Dış hatlardan ve yerleştirilmiş yaylardan oluşan bir yatağın değeri nedir? Yatağın içindeki hareketi belirleyen yaylar da nedir? Karşımıza bu biçimde çıktığında, Strauss'un kuramından kuşkulanıyoruz ve Strauss'un şu güzel sözlerini bizim de onun kuramı için söylememiz icap ediyor (s. 175): "doğru bir yaşama yeteneği için, henüz belli başlı orta uzuvları eksik." Öyleyse, gelsin uzuvlar! Hatlar ve yaylar mevcut, deri ve kaslar tahnit edilmiş; elde yalnızca bunlar olduğu sürece, daha çok doğru yaşama yeteneği eksiktir ya da "müdahalede bulunmadan" Strauss'un sözleriyle konuşacak olursak: "farklı değerdeki böyle iki yapılanma, ara aşamaları ve orta durumları dikkate almadan birbirine doğru itilirse". —(s. 5) "Ama bir konumda bulunmuyor ve yine de yerde yatmıyor olunabilir." Çok iyi anlıyoruz sizi, hafif örtük üstat! Çünkü ayakta durmayıp yerde de yatmayan, ya uçuyordur ya havada süzülüyordur, belki cambazlık yapıyor ya da dalgalanıyordur. Bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla, dalgalanma yeteneğinizden başka bir şeyi dile getirmek gibi bir derdiniz varsa, sizin yerinizde olsaydım, başka bir benzetme seçerdim; bu başka bir şeyi de dile getiriyor. — (s. 5): "eski ağacın dillere düşerek kurumuş dalları"; nasılda dillere düşerek kurumuş bir üslup! — (s. 6) "bu, tartışılmaz bir Papa'dan onun kabulünden esirgememe gereksinimi olarak talep edilebilir." İsmin hallerini asla birbirleriyle karıştırmamak: Yoksa çocuklarda bir hataya, nesir yazarlarında ise bir suça sebebiyet verir.— Sayfa 8'de, "Halkların yaşamındaki ideal unsurların yeni bir

örgütlenişinin yeni bir oluşumu"nu görüyoruz. Böyle totolojik bir saçmalığın gerçekten mürekkep hokkasından kâğıdın üstüne döküldüğünü kabul etsek bile, bunu sonradan basmak mı gerekiyordu? Tashih sırasında böyle bir şeyi görmemek olur mu? Altı baskıda yapılan tashihlerde! Mesela sayfa 9: Schiller'in bir sözü alıntılandığında, tam alıntılanmak, yaklaşık olarak değil! Saygı bunu gerektirir. Yani "herhangi birinin antipatisinden korkmadan" denmeliydi. — (s. 16): "çünkü burada çok geçmeden bir sürgü, engelleyen duvar olacaktır, ilerleyen aklın tüm tazyiki, eleştirinin tüm koçbaşları, tutkulu bir nefretle ona yöneleceklerdir." Burada önce sürgü, sonra duvar olacak bir şeyi düşünmeliyiz; öyle ki sonunda "koçbaşları" tutkulu bir "nefretle" ya da "tazyikle" ona "yönel"sinler. Bayım, bu dünyada yaşayan bir insan gibi konuşun! Koçbaşları birileri tarafından yönlendirilirler, kendi kendilerine değil ve koçbaşının kendisi değil, onu yönlendiren kişi tutkulu bir nefrete sahip olabilir, üstelik herhangi birinin, özellikle bir duvara karşı sizin söylediğiniz gibi bir nefret beslemesi de çok ender görülen bir şeydir. — (s. 266): "bu tür boş sözlerin her zaman demokratik sığlıkların sevilen oyun alanını oluşturmuş olmaları yüzünden." İyi düşünülmemiş! Boş sözler oyun alanı oluşturmazlar! Yalnızca böyle bir alanda rol oynayabilirler. Strauss belki de şunu demek istiyordu: "bu tür görüş açılarının her zaman, demokratik boş sözlerin ve sığlıkların oyun alanını oluşturmuş olmaları yüzünden." — (s. 320): "Geniş alanlara uzanan etkinliğinin şiir sanatı ve doğa araştırması, toplumsallık ve devlet işleri alanlarında, soylu bir aşkın yumuşak ateş ocağına dönmenin sürekli bir gereksinim olarak kaldığı, iç dünyası."

Bir arp gibi tellerle donatılmış ve sonra "geniş alanlara uzanan etkinlik" sahibi, yani dörtnala koşturan karayağız bir at gibi geniş alanlara uzanan ve sonunda dingin ocak ateşine dönen bir ruh düşünmeye çalışıyorum. Bu dörtnala koşturan ve ocak ateşine geri dönen, genelde politikayla da ilgilenen ruh arpının, "narin telli şair ruhu"nun az orijinal, tüketilmiş, hatta olanaksız olduğu kadar orijinal olduğunu düşünmeye hakkım yok mu? Sıradan ya da saçma olanın böyle zekice yeni yapılanışlarında "klasik nesir yazarı"nı tanıyoruz. — (s. 74): "Gözlerimizi açmak ve bu gözlerimizi açışımızın bulgusunu kendimize dürüstçe itiraf etmek istediğimizde." Bu görkemli şatafat içinde hiçbir şey söylemeyen deyişin insanı en çok öfkelendiren yanı, "bulgu" ile "dürüst" sözcüğünün bir araya getirilişidir: bir şeyler bulan ve onu dışa vurmayan, "bulgu"yu itiraf etmeyen, dürüst değildir. Strauss bunun tam tersini yapmakta, bunu açıkça övmeyi ve tanımayı gerekli kılmaktadır. Onu kim azarladı? diye sormuştu bir Spartalı. — (s. 43): "Yalnızca Hristiyan dogmasının odak noktası da olan bir inanç maddesinde, daha güçlü çekti ipi." Gerçekte ne yapıldığı belirsiz kalıyor: İp ne zaman çekiliyor? Yoksa bu ipler birer dizgin ve onları şiddetle çeken, bir arabacı olmasın? Bu benzetmeyi, ancak böyle bir düzeltme yaptıktan sonra anlayabiliyorum. — (s. 226). "Kürk mantolarda daha doğru bir sezgi var." Hiç kuşkusuz! "İlk maymunlardan ayrılan ilk insan" (s. 226), bunun kendisini Strauss'un kuramına dek götüreceğini bilememişti. Ama şimdi biz biliyoruz ki, "biz bayrakların rüzgârda keyifle dalgalandığı yere varacağız. Evet, hem de tinin en saf, en yüce neşesi anlamında keyifle" (s. 176). Strauss kendi kuramından öyle çocukça hoşnut kalmış ki, "bayraklar" bile keyifli oluyor, hatta "tinin en saf ve

en yüce neşesi anlamında" keyiflenebiliyorlar. Şimdi giderek daha da neşeli bir hal alıyor her şey! Ansızın "yeni gelenin bir öncekinin omuzlarına çıktığı üç usta"yı görüyoruz (s. 361). Gerçek bir at cambazı numarası, bunu ise bize en iyi Haydn, Mozart ve Beethoven sunuyor; Beethoven'in bir at gibi (s. 336) "gemi azıya aldığı"nı görüyoruz; "yeni nallanmış bir yol" (s. 367) tanıtıyor sonra kendini bize (oysa biz şimdiye kadar yeni nallanmış atları biliyorduk), "soygun için bereketli bir turfanda yatağı" (s. 287); bu apaçık mucizelere karşın, "mucize sahneden çıkartılarak aşağılanıyor" (s. 176). Ansızın kuyruklu yıldızlar beliriyor (s. 164); ama Strauss bizi sakinleştiriyor: "Kuyruklu yıldızların seyrek halkında, ikamet eden birilerinden söz edilemez": Sahici teselli sözleri, yoksa ikamet edenler açısından da, seyrek bir halkçığa komplo kurulamazdı. Bu arada sahnede yeni bir oyun: Strauss, "bir ulusal duygu üzerinden, insanlık duygusuna" doğru "tırmanıyor" (s. 258). Öte yandan bir başkası, "hep daha ham bir demokrasiyle [buraya][39] aşağıya kayıyor" (s. 264). Aşağıya, ama buraya doğru. Buradan aşağıya değil! Düpedüz, ısrarla bir şeyleri yanlış söyleyen dil üstadımız (s. 269), "organik yapıya cesur bir aristokrasi dahildir," diye buyuruyor. Daha yukarıdaki alanda, bizden akıl almaz yüksekte, tuhaf olaylar gerçekleşiyor, örneğin, "İnsanın doğadan spiritüalist çıkartılışına son verme" (s. 201) ya da "kırılganlaştırmanın çürütülmesi"; sayfa 241'de "hayvanlar dünyasındaki varoluş kavgasının yete-

39 [buraya] aşağıya: Yazar 'hinunter' (aşağıya) demesi gerekirken 'herunter' diyerek, daha yüksek bir yerden, kendi bulunduğu yere kayıldığını söylemiş oluyor. Köşeli parantez çevirmene ait. (ç.n.)

rince koyverildiği" yerde, tehlikeli bir oyun sahneleniyor. — Hatta s. 359'da "enstrümantal müziğin insani bir sesi" tuhaf bir biçimde "sıçrıyor", ama bir kapı açılıyor ve bu kapıdan, bu mucize "bir daha geri gelmemek üzere dışarı atılıyor" (s. 177) — Sayfa 123'te "görünüş ölümde olduğu gibi tüm insanı, ölürken görür"; dil terbiyecisi Strauss'a gelinceye kadar görünüşün bir şeyi gördüğü görülmüş değildir; bunu biz, Strauss'un dil seyir-kutusunda yaşantıladık ve kendisini övmek istiyoruz. Şunu da ilk kez kendisinden öğrendik: "Evrene ilişkin duygumuz incitildiğinde, dinsel bir tepki verir", sonra bununla ilgili süreci de anımsıyoruz. "Yüce figürleri, en azından dizlerine kadar görme"nin (s. 280) ne kadar büyüleyici olduğunu zaten biliyoruz ve bu yüzden "klasik nesir yazarı"nı bu görüş kısıtlamasıyla da olsa, algılamış bulunmaktan ötürü mutlu sayıyoruz kendimizi. İçtenlikle söylersek: gördüklerimiz, çamurdan bacaklardı ve sağlıklı ten rengi olarak görünen ise yalnızca boyaydı. Elbette, Almanya'daki filister kültürü, canlı bir tanrı gördüğü yerde, boyalı putlardan söz edildiğinde öfkelenecektir. Onun putlarını devirmeye cesaret edenin, canlıyı ve ölüyü, orijinali ve taklidi, tanrıyı ve putu ayırt etmeyi unuttuğunu, gerçek ve doğru olanı hissettiği sağlıklı, erkek içgüdüsünü yitirdiğini, bu kültürün yüzüne karşı söylemekten — ne kadar öfkelenirse öfkelensin — çekinmeyecektir. Bu kültür çöküşe hizmet etmektedir: Kaldı ki iktidarının alametleri şimdiden çöküyor, asil erguvan rengi soluyor, oysa erguvan renk solunca hükümdarın da gitmesi gerekir. —

Böylelikle itirafımı tamamladım. Bir yalnızın itirafıdır bu; sesi her yerden duyulsa bile, tüm dünyaya karşı tek başına ne yapabilir ki bir yalnız! Size son olarak sahici ve kıymetli bir Strauss incisi sunayım: "Hiçbir nesnel kanıtlama gücü bulunmayan bu kadar çok

öznel hakikat üzerinedir" yalnızın yargısı — değil mi dostlarım? Bu yüzden yüreğinizi yine de ferah tutun! Günün birinde en azından "bulunmayan — bu kadar çok" la yetinecek duruma geleceksiniz. Günün birinde! Zamana aykırı olarak kabul edildiği sürece, zamanı çoktan gelmiş, hatta gelip geçmekte olan ve gerekliliğini dayatan — hakikati söylemek. —